

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Διακρίσεις, Ανισότητες – Κοινωνικοί Αγώνες,
Τα όπλα της ποίησης – Πανανθρώπινα Ιδανικά

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ (Ιούνιος 2014)
Λαμπριανή Ματθαίου, Σύμβουλος Φιλολογικών μαθημάτων

ΚΕΙΜΕΝΑ

A. Από το βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, Κείμενα Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου - τεύχος Α΄, ΥΑΠ 2012:

1. Ελένη Βακαλό, **Πώς έγινε ένας κακός άνθρωπος**, σ. 48
2. Τάσος Λειβαδίτης, **Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος (απόσπασμα)**, σ. 76

B. Εκτός διδακτικού εγχειριδίου:

1. Γιεβγένι Γεφτουσένκο, **Μπάμπι Γιαρ (απόσπασμα)**, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης http://samizdatproject.blogspot.com/2011/09/blog-post_2693.html#!/2011/09/blog-post_2693.html
2. Μπέρτολτ Μπρεχτ, **Η Εβραία**, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Δωδώνη, Αθήνα 1990
3. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, **Ο αντίκτυπος του νου**, στο: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Άπαντα*, κριτική έκδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, τόμος Δ΄, Δόμος, Αθήνα 1985, σσ. 367-380
<http://www.papadiamantis.org/index.php/works/58-narration/400-04-50-o-antiktypos-toy-noy-1910>

ΓΙΕΒΓΕΝΙ ΓΕΦΤΟΥΣΕΝΚΟ, Μπάμπι Γιαρ

Το Μπάμπι Γιαρ είναι ένα φαράγγι βόρεια του Κιέβου. Το 1941 έγινε ο τόπος εκτέλεσης για χιλιάδες εβραίους, τσιγγάνους, αντιστασιακούς και αιχμαλώτους, κατά τη διάρκεια της ναζιστικής εισβολής στη Σοβιετική Ένωση. Συνολικά εκτελέστηκαν 94.000 Εβραίοι. Η σφαγή στο Μπάμπι Γιαρ ενέπνευσε τον σπουδαίο ουκρανό ποιητή Γιεβγένι Γεφτουσένκο να γράψει ένα ποίημα με τον τίτλο «Μπάμπι Γιαρ». Ο ποιητής έντεχνα παρουσιάζει τους διωγμούς που υπέστη ο εβραϊκός λαός από καταβολής κόσμου ξεκινώντας με τον διωγμό των Εβραίων από την Αίγυπτο, όπου είχαν υποστεί διώξεις, και την Έξοδό τους προς τη γη της Επαγγελίας. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο Μπελοστόκ, τόπο μαρτυρίου για χιλιάδες Εβραίους τόσο κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όσο και προηγουμένως, αφού εκεί έγινε το πρώτο από μια σειρά πογκρόμ εις βάρος των Εβραίων στη Ρωσία μεταξύ 14-16 Ιουνίου 1906, κατά το οποίο 80 άνθρωποι σκοτώθηκαν και άλλοι 88 τραυματίστηκαν, ενώ 169 καταστήματα και οικίες λεηλατήθηκαν. Τέλος, στο ποίημα αναφέρονται τα ονόματα του Ντρέφους, του γαλλοεβραίου αξιωματικού του γαλλικού στρατού που βρέθηκε κατηγορούμενος σε ένα κατασκοπευτικό σκάνδαλο που συντάραξε τη Γαλλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και ο οποίος μετετράπη σε εξιλαστήριο θύμα εξαιτίας της εβραϊκής του καταγωγής, και της Άννας Φρανκ, της νεαρής γερμανοεβραίας που κατέστη πασίγνωστη χάρη στο ημερολόγιό της στο οποίο κατέγραψε το αίσθημα της καταδίωξης και του εγκλεισμού που υφίσταται η ίδια και η οικογένειά της την εποχή των ναζιστικών διωγμών.

I. Μπάμπι Γιαρ

(Μετάφραση Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης)

Στο Μπάμπι Γιαρ μνημεία δεν υπάρχουν.
Απότομη πλαγιά, σαν μια ταφόπλακα χοντροκομμένη.
Φοβάμαι.

Είμαι τόσων ετών,
όσο και ο εβραϊκός λαός.

Τώρα νομίζω πως –
Ιουδαίος είμαι.

Να, περιφέρομαι στην αρχαία Αίγυπτο.
Να, σταυρωμένος στο σταυρό, αργοπεθαίνω,
και μέχρι σήμερα έχω τα σημάδια των καρφιών.

Τώρα νομίζω πως –
Ο Ντρέιφους είμαι.

Ο μικροαστισμός είναι για 'με
ο καταδότης και ο δικαστής μου.
Βρίσκομαι πίσω από τα κάγκελα.

Έπεσα στην παγίδα.

Κυνηγημένος,
χλευασμένος
συκοφαντημένος.

Και κυριούλες με φραμπαλάδες Βρυξελλών,
τσιρίζοντας, με χτυπούν με τα ομπρελίνα τους στο πρόσωπο.

Τώρα νομίζω πως –

ένα αγοράκι στο Μπελοστόκ είμαι.

Το αίμα χύνεται, απλώνεται στο χώμα.
Φωνάζουν οι ταγοί του πιάματος του καπηλειού
βρωμοκοπούν βότκα και κρεμμύδι κομμένο στα δυο.
Είμαι αδύναμος, μ' έχουν κλωτσήσει με την μπότα.

Άδικα τους φονιάδες παρακαλώ.

Λένε γελώντας δυνατά:

“Βάρα τους οβριούς, σώσε τη Ρωσία!” -
[...]
Τώρα νομίζω πως –
η Άννα Φρανκ είμαι,
διάφανη,
σαν του Απρίλη το κλαράκι.
Αγαπώ.
Τις φράσεις δεν χρειάζομαι.
Εκείνο που θέλω
είναι να κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον.
Πόσα λίγα μπορεί να δει κανείς,
μυρίζοντας!
Μας απαγορεύουν τα φύλλα,
μας απαγορεύουν τον ουρανό.
Μπορείς όμως πάρα πολλά να κάνεις –
είναι τόσο τρυφερό
να αγκαλιάζεις τον άλλον σε ένα σκοτεινό δωμάτιο.
Έρχονται 'δώ;
Μη φοβάσαι – είν' η βοή
της άνοιξης –
αυτή μας πλησιάζει.
Έλα κοντά μου.
Τα χείλη δώσ' μου γρήγορα.
Σπάνουν την πόρτα;
Όχι – είναι το λιώσιμο των πάγων ...
το θρόισμα των αγριόχορτων πάνω στο Μπάμπι Γιαρ.
Τα δέντρα κοιτάζουν σκυθρωπά,
σαν δικαστές.
Όλα σιωπηλά εδώ κραυγάζουν,
και, βγάζοντας το γούνινο καπέλο,
νιώθω
πως αργά γκριζάρουν τα μαλλιά μου.
Και είμαι εγώ,
σαν πνιχτή, δίχως ήχο, κραυγή,
πάνω από τους χιλιάδες θαμμένους.
Εγώ είμαι –
καθένας από τους εκτελεσμένους γέροντες.
Εγώ είμαι –
καθένα από τα εκτελεσμένα παιδιά.
Τίποτα μέσα μου
δεν πρόκειται να το ξεχάσει αυτό!
Και ας ηχεί η “Διεθνής”,
όταν για πάντα θα θαφτεί
ο τελευταίος πάνω στη γη αντισημίτης.
Στο αίμα μου δεν υπάρχει ούτε μια στάλα αίμα εβραϊκό.
Με μίσος άγριο εμένα με μισούν
οι αντισημίτες όλοι,
αφού εβραίο με θεωρούν,
γι' αυτό και είμαι
Ρώσος αληθινός!

Μπάμπι Γιαρ, Ουκρανία. Ομαδικός τάφος (πηγή φωτογ. Rapoport Safira, *Yesterdays and then Tomorrows: Holocaust Anthology of Testimonies and Readings*. Yad Vashen, Jerusalem 2002)

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ, Η Εβραία

(Μετάφραση Μάριος Πλωρίτης)

Πρόκειται για απόσπασμα από τον Τρόμο και Αθλιότητα του Γ' Ράιχ, γραμμένο από τον συγγραφέα στα χρόνια της εξορίας του, ανάμεσα στο 1935 και το 1936. Στο έργο μια Γερμανίδα Εβραία, γυναίκα γιατρού, αποφασίζει να φύγει, να εγκαταλείψει τη ναζιστική Γερμανία για να μη σταθεί εμπόδιο στην καριέρα του άντρα της. Μέσα από ένα προσωπικό δράμα διαφαίνεται το καθεστώς του τρόμου που έχει διαπεράσει τη ζωή, τις σχέσεις, τη συμπεριφορά και τη σκέψη των ανθρώπων. Όλα μοιάζουν υποταγμένα στο κατασταλτικό κράτος και αλλοτριωμένα από τη χιτλερική ιδεολογία.

Και να, εκεί, τόσοι και τόσοι,
που τις γυναίκες τους αρπάει,
γυναίκα «αρία» για να τους δώσει.
Κατάρες, θρήνοι, πάν' χαμένοι.
Αφού είστε τόσο εκφυλισμένοι,
εκείνος τη φυλή θα σώσει.

Φρανκφούρτη, 1935. Βράδυ. Μια Γυναίκα φτιάχνει τις βαλίτσες της. Διαλέγει τι θα πάρει μαζί της. Πότε-πότε, αλλάζει γνώμη, βγάζει κάτι απ' τη βαλίτσα, το ξαναβάζει στη θέση του στο δωμάτιο, και παίρνει κάτι άλλο. Διστάζει ώρα πολλή αν πρέπει να πάρει απ' το κομμό μια μεγάλη φωτογραφία του άντρα της. Στο τέλος, την αφήνει στη θέση της. Κουρασμένη απ' την ετοιμασία, καθίζει για λίγο πάνω σε μια βαλίτσα, ακουμπώντας το κεφάλι στα χέρια της. Έπειτα, σηκώνεται και πάει στο τηλέφωνο.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Εδώ, Ιουδήθ Κέιθ. Εσείς είστε, γιατρέ; — Καλησπέρα. Ήθελα μόνο να σας πω ότι θα πρέπει να βρείτε κάποιον άλλον για τέταρτο στο μπριτζ: ναι, φεύγω

ταξίδι. — Όχι για πολύ . . . αλλά το λιγότερο, μερικές βδομάδες. — Πάω στο Άμστερνταμ. — Ναι, λένε πως η άνοιξη είναι πολύ όμορφη στην Ολλανδία. — Έχω μερικούς φίλους εκεί. — Όχι, φίλοις, στον πληθυντικό, όσο κι αν σας φαίνεται απίστευτο. — Πώς θα παίξετε τώρα μπριτζ χωρίς εμένα; — Μα έχουμε δυο βδομάδες να παίζουμε. — Φυσικά, κι ο Φριτς ήταν κατακρωμένος. Με τέτοιο κρύο, πώς να παίξει κανείς μπριτζ; αυτό είπα κι εγώ! — Μα όχι, γιατρέ, πώς μπορούσε να μου περάσει τέτοια ιδέα; — Το ξέρω πως κι η Θέκλα ήταν πολύ απασχολημένη με την επίσκεψη της μητέρας της. — Γιατί, να σκεφτώ κάτι τέτοιο; — Όχι, δεν ήταν διόλου «ξαφνικό» . . . το ανέβαλα ολοένα, τώρα όμως πρέπει . . . — Ναι, ούτε στον κινηματογράφο θα μπορέσω να έρθω μαζί σας. Χαιρετισμούς στη Θέκλα. — Και . . . αν θέλατε να τηλεφωνείτε, πότε-πότε, στον Φριτς . . . προπάντων, τις Κυριακές. — Λοιπόν, καλήν αντάμωση! — Μα ναι, βέβαια, ευχαρίστως! — Χαίρετε!

(Κλείνει και παίρνει έναν άλλον αριθμό)

Εδώ, Ιουδήθ Κείθ. Μπορώ να μιλήσω με την κυρία Σεκ; Λόττε, εσύ; — Ήθελα να σ' αποχαιρετήσω βιαστικά . . . φεύγω για λίγο καιρό. — Όχι, είμαι μια χαρά . . . μόνο για ν' αλλάξω λίγο περιβάλλον. — Ναι, θέλω να σε παρακαλέσω . . . την άλλη Τρίτη το βράδυ, ο Φριτς έχει καλέσει σπίτι τον καθηγητή . . . λοιπόν, θα μπορούσες να 'ρθεις και συ; Εγώ φεύγω απόψε, όπως σου είπα. — Ναι, την Τρίτη. — Όχι, πρέπει να φύγω απόψε . . . αυτό δεν έχει καμιά σχέση . . . έλεγα πως θα μπορούσες να έρθεις. — Πολύ καλά, ας πούμε· μ' όλο που δε θα είμαι εγώ εδώ, σύμφωνοι; — Το ξέρω πως δεν είσαι τέτοιος άνθρωπος, αλλά και να ήσουν . . . ζούμε σε τόσο αναστατωμένη εποχή, κι όλος ο κόσμος είναι πολύ προσεχτικός, φυλάγεται απ' όλα. Λοιπόν, θα 'ρθεις; — Αν μπορεί ο Μαξ; Ω, θα μπορέσει: πες του, πως θα είναι ο καθηγητής, και θα 'ρθει. — Τώρα, όμως πρέπει να σ' αφήσω. Λοιπόν, αντίο!

(Κλείνει και παίρνει έναν άλλον αριθμό)

Εσύ 'σαι, Γερτρούδη; Εδώ, Ιουδήθ. Με συγχωρείς που σ' ενοχλώ. — Ευχαριστώ. Θέλω να σε παρακαλέσω . . . να 'χεις λίγο το νου σου στον Φριτς . . . εγώ θα λείπω για ένα-δυο μήνες. — Έλεγα πως εσύ, σαν αδελφή του . . . Γιατί «δε θα έπρεπε»; — Μα κανένας δε θα σε παρεξηγήσει, κι ακόμα λιγότερο ο Φριτς, — Φυσικά, το ξέρει πως εσύ κι εγώ δεν . . . δεν τα πάμε τόσο καλά, όμως . . . Τότε, θα σου τηλεφωνήσει εκείνος, αν το θέλεις. — Ναι, θα του το πω. — Όλα είναι ταχτοποιημένα, λίγο-πολύ . . . μόνο που το σπίτι είναι κάπως μεγάλο. — Μη σε νοιάζει για το γραφείο του, η Ίντα ξέρει τι πρέπει να κάνει, ασ' το σ' αυτήν. — Είναι αρκετά έξυπνη, νομίζω, κι ο Φριτς την έχει συνηθίσει. — Α, και κάτι άλλο . . . σε παρακαλώ, μη με παρεξηγήσεις . . . αλλά δεν του αρέσουν οι συζητήσεις πριν απ' το φαγητό, λοιπόν . . . μην το ξεχάσεις, ε; Προσπαθούσα πάντα να τις αποφεύγω. Δε θα ήθελα να το κουβεντιάσουμε, αυτό, τώρα . . . το τραίνο μου φεύγει σε λίγο, και δεν έχω ακόμα ετοιμάσει τις βαλίτσες μου, ξέρεις. — Φρόντιζε, πότε πότε, τα κοστούμια του και θύμισέ του να πάει στο ράφτη του . . . έχει παραγγείλει ένα παλτό . . . Και πρόσεξε να 'χει θέρμανση στην κρεβατοκάμαρα του, κοιμάται πάντα μ' ανοιχτά παράθυρα, και κάνει τόσο κρύο αυτό τον καιρό. — Όχι, δε νομίζω πως θα έπρεπε να γίνει λιγότερο σκληραγωγημένος. Τώρα όμως, πρέπει να κλείσω. — Σ' ευχαριστώ πολύ, Γερτρούδη, θα σου γράφω και θα μου γράφεις κάθε τόσο. — Αντίο!

(Κλείνει και παίρνει έναν άλλον αριθμό)

Άννα; Εδώ, Ιουδήθ. Άκου, φεύγω αμέσως. — Όχι, πρέπει, τα πράγματα έγιναν πολύ δύσκολα. — Πολύ δύσκολα! — Ναι, όχι, δεν το θέλει ο Φριτς, ούτε καν το ξέρει . . . απλούστατα, έφτιαξα τις βαλίτσες μου . . . — Δεν το νομίζω — Δε νομίζω πως θα έχει αντίρρηση. Βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση . . . κ ο ι ν ω ν ι κ ά, θέλω να πω. — Αυτό, δεν το συζητήσαμε. — Δε μιλάμε ποτέ γι' αυτό, ποτέ! — Όχι, δεν έχει αλλάξει

διόλου, ίσα ίσα. — Σε παρακαλώ, μην τον αφήσετε μονάχο του, τον πρώτο καιρό. — Ναι, τις Κυριακές, προπάντων . . . και πείσετε τον να μετακομίσει. — Το διαμέρισμα είναι πολύ μεγάλο για κείνον. — Ήθελα πολύ να 'ρθω να σ' αποχαιρετήσω . . . αλλά, ξέρεις, ο θυρωρός ! . . . — Λοιπόν, αντίο . . . — Όχι, μην έρθεις στο σταθμό, με κανέναν τρόπο ! — Αντίο, θα σου γράφω τότε-τότε. — Ούτε λόγος.

(Κλείνει και δεν παίρνει άλλον αριθμό, Όσην ώρα τηλεφωνούσε, κάπνιζε. Τώρα, καίει το καρνέ όπου είχε γραμμένα τα τηλέφωνα. Σουλατσάρει πάνω-κάτω. Έπειτα, αρχίζει να μιλάει μόνη της: «προβάρει» το «λογίδριο» που θα πει στον άντρα της, μιλώντας προς μια καρέκλα, όπου «κάθεται» εκείνος)

Ναι, φεύγω, Φριτς, τώρα. Ίσως έμεινα πιο πολύ απ' όσο έπρεπε . . . συχώρεσέ με, αλλά . . .

(Σταματάει, σκέφτεται και ξαναρχίζει)

Φριτς, μην προσπαθήσεις να με κρατήσεις άλλο, δεν μπορείς πια . . . Είναι ολοφάνερο πως, αν μείνω, θα σε καταστρέψω . . . ξέρω πως δεν είσαι δειλός, δε φοβάσαι την Αστυνομία, όμως υπάρχουν και χειρότερα. Δε θα σε πάνε βέβαια σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως, αλλά αύριο - μεθαύριο, δε θα σ' αφήσουν να μπεις στην Κλινική σου . . . εσύ δε θα πεις τίποτα, μα θ' αρρωστήσεις. Δε θέλω να σε βλέπω καθισμένον όλη μέρα εδώ μέσα, να ξεφυλλίζεις περιοδικά. . . . Φεύγω από καθαρό εγωισμό, και τίποτ' άλλο. Μην πεις τίποτα . . .

(Σταματάει πάλι. Ξαναρχίζει)

Μην πεις πως δεν έχεις α λ λ ά ξ ε ι . Έ χ ε ι ς ! . . . Την περασμένη βδομάδα, ανακάλυψες, «κρίνοντας εντελώς αντικειμενικά», ότι το ποσοστό των Εβραίων ανάμεσα στους επιστήμονες «δεν είναι και τόσο μεγάλο». Όλα αρχίζουν με κάτι τέτοιες «αντικειμενικές διαπιστώσεις» . . . Και γιατί μου λες ολοένα ότι ποτέ δεν ήμουνα τόσο φανατική Εβραία όπως τώρα; Και βέβαια είμαι! Ο φανατισμός, βλέπεις, είναι κολλητικός! . . . — Ω, Φριτς, τι κακό μάς βρήκε!

(Σταματάει πάλι. Ξαναρχίζει)

Δε στο είπα πως θέλω να φύγω, πως ήθελα να φύγω από καιρό, γιατί δεν μπορώ να μιλήσω όταν σε κοιτάω, Φριτς. Τότε, τα λόγια μου φαίνονται τόσο άχρηστα και μάταια . «Αυτοί» έχουν αποφασίσει για όλα και για όλους, το ξέρεις — Όμως, τι τους έχει πιάσει; Τι θέλουν, π ρ α γ μ α τ ι κ ά ; Τι τους έκανα ε γ ώ ; Ποτέ μου δεν ανακατεύτηκα στην πολιτική. Ψήφισα εγώ τον Τέλμαν και τους άλλους κομμουνιστές; Είμαι μια αστή νοικοκυρά, με υπηρεσία και λοιπά... και ξαφνικά, σου λένε πως μονάχα οι ξανθές γυναίκες έχουν το δικαίωμα να είναι νοικοκυρές και αστές! Τον τελευταίο καιρό, σκέφτηκα πολλές φορές κάτι που μου είχες πει πριν αρκετά χρόνια: πως υπάρχουν άνθρωποι «χρήσιμοι» και άλλοι «λιγότερο χρήσιμοι», και πως οι πρώτοι έχουν δικαίωμα να παίρνουν ινσουλίνη όταν είναι άρρωστοι, ενώ οι δεύτεροι δεν έχουν. Κι εγώ, η ανόητη, συμφωνούσα μαζί σου! . . . Τώρα, φτιάξανε κι ά λ λ ε ς κατηγορίες τέτοιου είδους, κι εγώ ανήκω στην κατηγορία των άχρηστων. Καλά να πάθω!

(Σταματάει πάλι. Ξαναρχίζει)

Ναι, φτιάχνω τις βαλίτσες μου. Μην κάνεις πως δεν κατάλαβες τίποτα, όλες αυτές τις μέρες . . . Φριτς, μπορώ να υπομείνω τα πάντα, εκτός από ένα: να μην κοιταζόμαστε στα μάτια, τις τελευταίες ώρες που μας μένουν. Αυτό δεν πρέπει να το καταφέρουν οι ψεύτες που αναγκάζουν όλο τον κόσμο να λέει ψέματα . . . Πριν δέκα χρόνια, άμα έλεγε κανένας ότι δε φαίνομαι πως είμαι Εβραία, εσύ απαντούσες αμέσως: «Πώς; φ α ί ν ε τ α ι ! » Και χαιρόμουνα γι' αυτό. Ήταν τίμιο και ξεκάθαρο . . . Γιατί, λοιπόν,

τώρα να κρυβόμαστε πίσω απ' το δάχτυλό μας; Φεύγω, επειδή, αν μείνω, θα σε πάσουν από Αρχίατρο. Κι επειδή σου έχουν κιόλας κόψει την καλημέρα στην Κλινική, κι επειδή δεν κλείνεις μάτι, τις νύχτες . . . Μη μου πεις να μείνω. Φεύγω βιαστικά επειδή δε θέλω να μου πεις εσύ, μια μέρα, να φύγω. Γιατί αυτό θα γίνει, αργά ή γρήγορα. Είναι ζήτημα χρόνου. Ο χαρακτήρας είναι ζήτημα χρόνου. Αντέχει περισσότερο ή λιγότερο, όπως και τα γάντια. Τα καλά κρατάνε πολύ, αλλά όχι για πάντα . . . Μη νομίζεις πως είμαι θυμωμένη. Όχι, ε ί μ α ι ! Γιατί πρέπει ε γ ώ να δείχνω πάντα «κατανόηση»; Τι κακό υπάρχει στο σχήμα της μύτης μου ή στο χρώμα των μαλλιών μου; Πρέπει να παρατήσω την πόλη όπου γεννήθηκα, για να μην είναι «αυτοί» υποχρεωμένοι να μου δίνουν κι εμένα βούτυρο! . . . Τι είδους άνθρωποι είσαστε; ναι, κ α ι σ υ ! Βρήκατε τη θεωρία των κβάντα, κι όμως κάθεστε και σας διατάζουν αυτοί οι κανίβαλοι . . . σας τάζουν πως θα κατακτήσετε τον κόσμο, αλλά δε σας επιτρέπουν να κρατήσετε τη γυναίκα που θέλετε. Απ' τη μια, τεχνητή αναπνοή – κι απ' την άλλη, θηλειά στο λαιμό! . . . Είσαστε τέρατα ή ποδογλείφτες τεράτων! . . . Ναι, είμαι παράλογη, αλλά τι χρησιμεύει η λογική σ' έναν τ έ τ ο ι ο κόσμο; Κάθεσαι εκεί και βλέπεις τη γυναίκα σου να φεύγει και δε λες λέξη. Οι τοίχοι έχουν αυτιά, ε; Μ α τ ι να τα κάνουν, αφού δε μ ι λ ά ε ι κανένας σας; Οι μισοί ακούνε κι οι άλλοι μισοί σωπαίνουν. Στο διάβολο! . . . Ξέρω, κι εγώ έπρεπε να μη μιλάω. Όταν σ' αγαπούσα, δεμίλαγα. Σ' αγαπώ αληθινά . . . Δώσ' μου εκείνα τα εσώρουχα. Έχουν «σεξ απήλ», θα μου χρειαστούν. Είμαι 36 χρονών, δε με πήρανε τα χρόνια, αλλά δεν μπορώ πια να κάνω πειράματα. Στην πρώτη χώρα όπου θα πάω, θα είναι αλλιώτικα από δω. Ο πρώτος άντρας που θα βρω, θα 'χει το δικαίωμα να με κρατήσει . . . Και μην πεις πως θα μου στέλνεις χρήματα, ξέρεις πως δε ν μ π ο ρ ε ί ς. Και μην κάνεις πως πιστεύεις ότι αυτή η ιστορία δε θα κρατήσει πάνω από τέσσερις εβδομάδες. Εδώ οι «ιστορίες» κρατάνε πολύ περισσότερο. Το ξέρω και το ξέρεις. Λοιπόν, μη μου πεις: «στο κάτω, κάτω, λίγες βδομάδες είναι αυτές όταν θα μου δίνεις το γούνινο παλτό μου, που δε θα το χρειαστώ παρά τον άλλο χειμώνα . . . Κι ας μη μιλήσουμε για «α τ υ χ ί α». Ας μιλήσουμε για ν τ ρ ο π ή . . . Ω , Φριτς!

(Σταματάει. Ακούγεται μια πόρτα. Φτιάχνεται βιαστικά. Μπαίνει ο Άντρας της)

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Τι κάνεις εκεί; Συγυρίζεις;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Όχι.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Γιατί φτιάχνεις βαλίτσες;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Φεύγω.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Τι θες να πεις;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Είχαμε συζητήσει πολλές φορές την περίπτωση να φύγω για λίγο. Δεν είναι και τόσο ωραία η κατάσταση εδώ.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Ανοησίες.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Δηλαδή, πρέπει να μείνω;

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Πού θες να πας;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Στο Άμστερνταμ. Μακριά από δω.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Μα δεν ξέρεις κανέναν εκεί.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Όχι.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Τότε, γιατί δε μένεις; Οπωσδήποτε, δε φαντάζομαι να φεύγεις εξαιτίας μου;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Όχι.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Ξέρεις ότι δεν έχω αλλάξει – δεν το ξέρεις, Ιουδήθ;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Ναι.

(Την αγκαλιάζει. Μένουν αμίλητοι ανάμεσα στις βαλίτσες).

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Μήπως υπάρχει κάτι άλλο που σε κάνει να φεύγεις;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Ξέρεις πως όχι.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Ίσως δεν είναι και τόσο κακή ιδέα. Χρειάζεσαι ν' αλλάξεις λίγο αέρα. Εδώ πνίγεται κανείς. Θα έρθω να σε πάρω. Δυο μέρες πέρα από τα σύνορα, θα νιώσω κι εγώ πολύ καλύτερα.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Ναι, φυσικά.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Άλλωστε, αυτή εδώ η ιστορία δε θα κρατήσει για πολύ. Ριζικές αλλαγές θα γίνουν, από κάπου, έτσι κι αλλιώς. Όλο το πράγμα θα σβήσει όπως μια φλεγμονή . . . Ήταν πραγματικά μια ατυχία.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Σωστά . . . Είδες τον Σεκ;

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Ναι. . . Δηλαδή, στις σκάλες . . . Νομίζω ότι λυπάται που διακόψανε σχέσεις μαζί μας. Ήταν πολύ αμήχανος . . . Αργά ή γρήγορα, θα καταλάβουν ότι δεν μπορούν να μας ταπεινώνουν έτσι εμάς τους διανοούμενους, όσο κι αν μας μισούν. Ούτε μπορούν να κάνουν πόλεμο με άβουλα κνώδαλα . . . Αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι τόσο αγύριστα κεφάλια, όταν τους αντιμετωπίσεις σταθερά και θαρραλέα . . . Τι ώρα φεύγεις;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Στις 9 και τέταρτο.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Και . . . πού να σου στείλω χρήματα;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Δεν ξέρω . . . ποστ-ρεστάντ στο Άμστερνταμ, ίσως.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Θα πάρω ειδική άδεια. Διάβολε, δεν μπορώ να στείλω τη γυναίκα μου στο εξωτερικό με 10 μάρκα το μήνα! Τι κτηνωδία είναι όλα αυτά! Νιώθω απαίσια.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Όταν θα 'ρθεις να με πάρεις, θα νιώσεις πολύ καλύτερα.

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Α, να μπορεί κανείς να διαβάσει μια εφημερίδα όπου να υπάρχει κ ά τ ι ! που να λ έ ε ι κάτι!

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: Τηλεφώνησα στη Γερτρούδη. Θα σε φροντίσει. ¹

Ο ΑΝΤΡΑΣ: Δεν ήταν καμιά ανάγκη – για λίγες εβδομάδες.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: (που ξανάρχισε να φτιάχνει τις βαλίτσες της) Και τώρα, μου δίνεις το παλτό μου, σε παρακαλώ;

Ο ΑΝΤΡΑΣ: (της το δίνει) Στο κάτω-κάτω, λίγες βδομάδες είναι αυτές.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Ο αντίκτυπος του νου

Πρόκειται για το τελευταίο διήγημα της ζωής του καταξιωμένου διηγηματογράφου και αποτελεί ένα από τα εξοχότερα επιτεύγματα της τέχνης του, στο οποίο δυστυχώς δεν πρόφτασε να βάλει τελεία και παύλα γιατί τον έριξε η μοιραία αρρώστια.¹ Ανήκει στην κατηγορία των αθηναϊκών διηγημάτων του Παπαδιαμάντη, καθώς η δράση τοποθετείται στις (μάλλον φτωχικές) συνοικίες της Αθήνας, αρχές του 20^{ου} αιώνα, οπότε και γράφεται το διήγημα.

Στου Καρμάνη τὸ καπηλεῖον, ὅπου ἐγίνοντο ἄφθονοι σπονδαὶ εἰς τὸν Διόνυσον, ἐσύχναζον καὶ τινες Ἴταλοὶ σιμὰ εἰς τοὺς δικούς μας, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν φιλικὰς σχέσεις. Ἀλλ' οἱ πλέον ἀχώριστοι ἦσαν ὁ Ἀντώνιος Ἀλμπέργος, Σικελιώτης ἀπὸ τὴν Κατάνην, μὲ ἡλιοκαῆ Ἑλληνοἰταλικὴν ὄψιν, φέρων τὴν λάβαν τῆς Αἴτνης εἰς τὴν μορφὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν, σφραγιδοποιός, καὶ ἐν μέρει καλλιτέχνης· ὁ Σαββατίνος, ἡ Σαλβατῶρος, ἡ Σάλβος, ἡ Σάββας, Ἑβραῖος ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, ὁμιλῶν ἱκανὰς γλώσσας, καὶ ἐξασκῶν πολλὰς τέχνας· καὶ ὁ Λύσανδρος Παπαδιονύσης, ἀπὸ τοὺς δικούς μας.

Τρεῖς ἄνθρωποι, τρία θρησκευόμενα, τρεῖς φυλαί. Ὡς κοινὸν γνώρισμα εἶχον μεγάλην κλίσιν εἰς τὰ γιουβέτσια, τὰ ὅποια παρήγγελλον εἰς ὅλους τοὺς γειτονικοὺς φούρνους, μὲ μακαρόνια πολὺ χονδρὰ, ραβδωτά, τὰ ὅποια τινὲς ὀνομάζουν, δὲν ἤξεύρω διατί, σέλινα. Ὁ Ἀντώνιος Ἀλμπέργος, πρὶν ἀκόμη ὁ Σάββας ἀρχίσῃ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὰ πιάτα, προήρπαζε, κατὰ τὸ ρῆμα τοῦ Σαμοσατέως, ὄχι ὀλίγα ζεστὰ καυτὰ μὲ τὰ δάκτυλα.

¹ Α. Κοτζιάς, *Τα Αθηναϊκά Διηγήματα και δύο δοκίμια για το χρόνο*, Νεφέλη, Αθήνα 1992.

Ἐπερίσσευεν ὁμως πάντοτε μεζῆς καὶ δι' ἄλλους Ἰταλούς, ὅσοι ἤρχοντο κατόπιν· ὁ Ἄντζελο Μασσίνι, ἀμαξοπηγός· ὁ ὑψηλὸς καὶ τεράστιος Πίντο, ἢ Πίνδος, ὅστις ὡς κυριώτερον ἐπάγγελμα, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς παρακμῆς, εἶχεν, ἅμα ἐπλησίαζε λαϊκὴ τις ἑορτὴ, νὰ παίρῃ σημειώσεις ἀπὸ τὶς γειτονιές, καὶ νὰ συντάττῃ κατάλογον, ποῖοι καὶ πόσοι ἐώρταζον, Γιάννηδες, λ.χ. Γιώργηδες, ἢ Κωσταντῆδες· ἢ ποῖαι καὶ πόσαι Μαρίαί ἢ Ἐλέναι ἢ Κατίνας· καὶ τὴν πρωίαν τῆς ἑορτῆς, νὰ ὀδηγῇ τὸν θίασόν του, τοὺς πλανοδίους μουσικούς, εἰς τὰ προθύρα, εἰς τὴν σκάλαν τῆς οἰκίας τοῦ ἑορτάζοντος τ' ὄνομά του, διὰ νὰ τονίσουν χαρμόσυνον μέλος, καὶ λάβουν ὡς ἀμοιβὴν χαρτίνην δραχμὴν ἢ καὶ δίδραχμον. Μαζὶ μ' αὐτοὺς ἤρχετο καὶ ἄλλος Ἰταλὸς Ἀντώνιος, ὡς ἐπάγγελμα ἔχων τὰ ἐμπετάσματα καὶ τὸν εὐτρεπισμὸν οἰκιῶν ἢ δωματίων. Καὶ σιμὰ εἰς τούτους εἶς γέρων παλαιὸς Ἰταλοκερκυραῖος, κατασκευαστὴς ἐστιῶν καὶ ἐπιχρίστης, ὁ μπαρμπα-Νιόνιος ὁ Πούπης. Ὅλοι τὸν ἐγνώριζον τὸν Ἰσραηλίτην Σάλβον ἢ Σαββατῖνον. Εἰς ὅλους εἶχε προσφέρει ἐκδουλεύσεις. Οἱ πλεῖστοι ἐξ ὅλων οὐτ' ἐπάτουν ποτὲ εἰς τὴν φραγκοκκλησιάν. Μόνος ὁ Ἀντώνιος Ἀλμπέργος ἐκκλησιάζετο ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ὁ γέρων Πούπης, καίτοι Δυτικὸς, ἐμίσει τρομερὰ τοὺς «φλάρους», ὅπως τοὺς ὠνόμαζεν, ἐνίοτε δὲ εἰσήρχετο εἰς ἑλληνικοὺς ναοὺς. Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τῶν ὀρθοδόξων, τὸ εἶχε τάξιμον νὰ ὀδοιπορῇ πεζὸς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἅμα ἐνύκτωνε τὸ Μέγα Σάββατον, διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν Ἀνάστασιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος. Ἐτρεφεν ὡς Κερκυραῖος εὐλάβειαν εἰς τὸν Ἅγιον.

Οἱ ἄλλοι, βλάσφημοι, ὑβρισταί, μὲ τὸ *Dio cane** καὶ *Dio porco** εἰς τὸ στόμα, ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἄθρησκοι. Ἄλλ' ὅταν ὁ Σαλβατῶρος ἢ Σαββατῖνος ἔλειπε, καὶ δὲν ἦτο παρῶν, τὸν ἐμνημόνευον ἀπλῶς διὰ τῆς φράσεως *quello Ebreo*, ἐκεῖνος ὁ Ἑβραῖος. Κοινῶς εἰς τοὺς δικούς μας ὁ Ἰσραηλίτης, ἦτο γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Σάββας. Ὀλίγοι ἤξευραν ὅτι ἦτο Ἑβραῖος. Εἷς τινὰς ὁ ἴδιος εἶχε διηγηθῆ ὅτι ἡ οἰκογένειά του εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, καὶ εἶχε δεχθῆ τὸ βάπτισμα ἢ ράντισμα ἐν Κερκύρα. Ἄλλ' εἰς τὸν Λύσανδρον Παπαδιονύσην ὁ μπαρμπα-Πούπης, ὅστις ἐφαίνετο νὰ γνωρίζῃ καλὰ ὡς συμπατριώτην τοῦ τὸν Σάλβον, εἶχεν εἰπεῖ ὅτι οὗτος ἦτον Λέχος — οὔτε κἂν Ἑβραῖος σωστός· *un bastardo Ebreo**.

Μίαν φορὰν, ἦτον τὴν 5 Δεκεμβρίου, ὁ μπαρμπα-Νιόνιος ἠρώτησε πονηρῶς τὸν Σαββατῖνον·

— Ντούγκουε, ἀμικό*... τρατάρεις σήμερα; Δὲν ἔχεις τ' ὄνομά σου;

Τοῦτο ἐπειδὴ ἦτον ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Σάββα. Καὶ συγχρόνως ὁ γέρων ἔπαιζε τὴν ματιὰν προσβλέπων τὸν Λύσανδρον. Ἀργότερα ἐξήγησε πρὸς αὐτόν, ὅτι τὸ καθαυτὸ ὄνομα τοῦ Ἑβραίου ἦτον, ὡς φαίνεται, Σαμπατίν, ἀλλὰ διὰ νὰ φαίνεται τάχα ὡς χριστιανὸς εἰς τοὺς πολλούς, τοὺς ἀδιαφόρους καὶ μὴ πολυπραγμονοῦντας, εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἐκαλεῖτο Σάββας. Ὑπάρχουν ἄλλοι, εἶπε, φέροντες ὄνομα Ἰακώβ ἢ Ἀσὴρ ἢ Γιουδά, οἵτινες, ἐρωτώμενοι πῶς ὀνομάζονται, διὰ νὰ φαίνωνται μὲν ὡς χριστιανοί, ἀλλὰ νὰ μὴ πατῶσι καὶ τὴν θρησκευτικὴν των συνειδήσιν, ἀπαντῶσιν Ἠλίας ἢ Ζαχαρίας, ἐκλέγοντες μὲ τρόπον μαστορικὸν καὶ σοφιστικόν, ὄνομα κοινὸν εἰς τὰ δύο θρησκευτάματα.

Ἄλλ' εἰς τὸν Παπαδιονύσην ἀνεκοίνωσέ ποτε ὁ Σάββας ὅτι ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα Μποχώρ, ὡς πρωτότοκος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του καὶ ὅτι ἦτο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῖ.

— Καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη φυλαί; ἠρώτησε δύσπιστος ἐκεῖνος.

Ὁ Σάββας μετὰ τινος δισταγμοῦ κατένευσεν.

Κατὰ τὰς ὥρας τῶν ρεμβασμῶν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐποτίζετο «οἶνον κατανούξεως», ὅπως λέγει ὁ Ψαλμός, κ' ἐκάθητο μόνος παρὰ τὴν γωνίαν, πολλάκις ἤρχιζε νὰ ὑποψάλλῃ καθ' ἑαυτόν, μὲ φωνὴν Ἄννης προσευχομένης, διάφορα μέλη τῆς Συναγωγῆς, καθὼς τὸ «Σόμερ Ἰσραὴλ»*, καὶ τὸ Ἀλλελοῦ-Γιάχ (Αἰνεῖτε τὸν Ἰεχωβά ἢ τὸν ὄντα). Καὶ πολλὰ ρητὰ ἀπεμνημόνευε ἀπὸ τὰς Γραφάς, συχνὰ δὲ στενάζων ἀπήγγελλε· *Κι' ἀβὶ βέ ἀμὶ ναδζαβού-νι*. Εἶτα ἐπέφερε· *β' Ἀδωνάϊ δασπέ-νι*· (ὅτι ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με).

Ἄλλ' εἰς τὰς ὀμιλητικὰς του ὥρας ἐφαίνετο τέλειος κοσμοπολίτης. Ἐτρωγε κ' ἔπινεν, ὄχι μὲ ἀπληστίαν, ἀλλὰ μὲ ἄκραν κοσμιότητα καὶ ταπεινῶσιν, μετὰ Ἰταλῶν καὶ Ἑλλήνων.

Δὲν τὸν ἔμελεν ἂν ὁ χαχάμης* εἶχεν ἐπιθεωρήσει τὰ κρέατα, ἢ ἂν ταῦτα ἦσαν ἀπὸ τὰ πρόσθια ἢ τὰ ὀπίσθια τοῦ προβάτου. Διηγείτο ὅτι ἄλλοτε ποτε ἦτον τσαγγάρης, αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τέχνη του. Ἐφαίνετο τώρα ὡς ἡλικίας 45 ἐτῶν. Σήμερα, ἐκτὸς ὀλίγων μικρομεσιτειῶν ὅπου ἔκαμνε, πότε πωλῶν, κατὰ παραγγελίαν των, τὰ σύνεργα, πότε μικρὰ τεχνήματα, κ' ἐνίοτε τὰ παλαιόρρουχα διαφόρων Ἰταλῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε ρημάξει τὸ «κεσάτι», κατόπιν τῆς ἐπιστρατείας τῆς τότε, ἐβοήθει τὸν Ἀντώνιον, τὸν ἀγνώστου ἐπωνύμου, εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐμπετασμάτων καὶ εὐτρεπισμῶν. Ἄλλοτε εἰσήρχετο ὡς μισθωτὸς νοσοκόμος εἰς οἰκίας ἀρρώστων Ἰταλῶν, Γερμανῶν ἢ Γάλλων — πρῶην ἠθοποιῶν, μουσικῶν καὶ ἄλλων τοιούτων. [...]

*

**

Διωγμένος ἀπὸ τὸ σπίτι πρὸ πολλοῦ ἦτον ὁ μπαρμπα-Πούπης. Τοῦ ἔδιδον κατὰ μῆνα κάτι τι οἱ οἰκειοί του, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔφθανε διὰ τὰ ζῆ, ἐνίοτε τοῦ ἔστελλον ὅ,τι ἐπερίσσευεν ἐκ τοῦ φαγητοῦ τῆς χθές, κρέατα βοδινά, ψητὰ τοῦ φούρνου, κρύα βραστά, καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατόπιν ἠλάττωσαν τὸ χρηματικὸν ἐπίδομα· εἶτα τὸ ἔκοψαν.

Εἰς τὸν Σάλβον, τὸν Ἑβραῖον, μὲ τὸν ὁποῖον τὰ εἶχε καλά, κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ὁ Πούπης, ἔδιδεν ὅ,τι εἶχε διὰ πώλημα, παλαιὰ ἐργαλεῖα, παλαιὰ ἀποφόρια, ἐνδύματα διατηρούμενα ἀκόμη. Διότι ὁ μπαρμπα-Πούπης εἰς τὴν νεότητά του ἦτον «τσελεπής»* πολὺ, καὶ εἶχε πλουσίαν ἱματιοθήκην. Ὁ Σαλβατῶρος ἐφρόντιζε νὰ τὰ πωλῇ κ' ἔφερεν εἰς τὸν μπαρμπα-Πούπην τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐξεκοκκάλιαζαν καθήμενοι τὸ βράδυ εἰς τὸ καπηλεῖον τοῦ Καρμάνη, καὶ κουτσοπίνοντες, λίαν εὐαρέστως. Ὁ μπαρμπα-Πούπης ἦτον πλήρης εὐτραπελίας γεροντικῆς. Τὸ ρετσίνατο κρασί τὸ ὠνόμαζε «σαμπάνια». Εἰς τὸ παιδί τοῦ καπηλείου ἔλεγε:

— Μωρὲ παιδί, φέρε μας δυὸ σαμπάνιες!... Νὰ μπῆς μέσα στὸ βαρέλι, νὰ μᾶς τὸ διαλέξης!...

Μαζὶ ἔτρωγαν, μαζὶ ἔπιναν, μὲ τὸν Σάλβον. Ποτὲ δὲν τὰ εἶχαν τόσο καλά... Αἴφνης ἓνα πρωί, κατὰ Μάρτιον μῆνα, ἐνῶ ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα, ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κέρκυραν εἰδησις, καὶ τὴν ἀνέγραφον ὅλ' αἱ ἐφημερίδες, ὅτι οἱ ἐκεῖ Ἑβραῖοι ἤρπασαν μικρὰν κορασίδα χριστιανὴν, καὶ τὴν ἔσφαξαν· τῆς ἔπιναν τὸ αἷμα!...

Ἄμα ἤκουσεν ὁ μπαρμπα-Πούπης τὴν εἰδησιν, ὅτι εἰς τὴν πατρίδα του (ὅπου εἶχε τριάντα χρόνους νὰ πατήσῃ) συνέβη αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἔγεινεν ἀμέσως πῦρ καὶ μανία ἐναντίον τῶν Ἑβραίων. Ὡ! νὰ εἶχεν ἓνα Ἑβραῖον νὰ τὸν πνίξῃ!...

Κατὰ συγκυρίαν, ἐκείνην τὴν στιγμὴν, εἰσήρχετο εἰς τὸ καπηλεῖον ὁ Σάλβος... Ἴδου εἰς Ἑβραῖος! Καὶ Ἑβραῖος μάλιστα ἐκ Κερκύρας, ἐκεῖθεν ὅπου οἱ ὀμόθηρσοί του ἔπραξαν τὸ ἀνοσιούρημα...

Ὁ μπαρμπα-Πούπης ἐγείρεται, σφίγγει τὰς πυγμὰς ἀπειλητικῶς, πάλλει ταύτας ἄνω καὶ κάτω κυκλοτερῶς, ὡς πρὸς πυγμαχίαν, καὶ ἐφορμᾷ κατὰ τοῦ Σάλβου.

— Μωρὲ σκυλί!...

Καὶ μπούπ! ἡ μία πυγμὴ κατέπεσεν εἰς τὸν ὦμον τοῦ Ἑβραίου.

Ὁ Σάλβος δὲν ἐπρόλαβε νὰ εἴπῃ: «Τί ἔχεις; τί ἔπαθες;» μόνον εἶπεν ὦχ! καὶ ὠπισθοχώρησεν. Ἡ δευτέρα πυγμὴ τοῦ Πούπη θὰ εὗρισκε παρ' ὀλίγον τὸ στέρον, ἀλλὰ κατέπεσεν εἰς τὸ κενόν. Ὁ Καρμάνης, ὁ κάπηλος, ὁ Λύσανδρος Παπαδιονύσης, ὅστις ἔτυχε νὰ εἶν' ἐκεῖ, καὶ δύο ἄλλοι, παρενέβησαν, καὶ ἀπεμάκρυναν τὸν Σάλβον, ἔξω τοῦ καπηλείου. Ὁ μπαρμπα-Πούπης ἤθελε νὰ τὸν κυνηγήσῃ εἰς τὸν δρόμον, ἀλλὰ μετὰ κόπου τὸν ἐκράτησαν.

*

**

Πρὸς τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ὁ γέρον Κερκυραῖος αισθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογηθῇ, ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους του:

— Δὲν ἔχουν πίστη, μωρὲ γυιέ μου· σέντσα φέδε*! Μωρὲ, αὐτὸ τὸ σκυλί, πόσα δὲ μοῦ εἶχε φάγει, καὶ πῶς μοῦ μπερδεύει τσοῦ λογαριασμούς; Μιὰ μέρα τοῦ ἔδωκα κάτι νὰ πωλήσῃ,

ἐνῶ εἶχα παρμένο κάπαρο, καὶ μοῦ χάλασε τῆ συμφωνίης. Κ' ὕστερα ὁ μουστερῆς ἦρθε καὶ μοῦ γύρευε ἐμένα τὸ κάπαρο 'πίσω!... Ὅρσε, ντούγκουε*!...

—Εσεῖς τὰ εἶχατε τόσο καλά, ἐτόλμησε νὰ εἶπη εἰς τῶν παρεστώτων.

—Εγὼ νὰ τὰ ἔχω καλά μ' αὐτὸ τὸ σκυλί!... Περ λ' ἀμόρε*!

—Ετρώγατε κ' ἐπίνατε μαζύ...

—Αὐτοὶ μᾶς τρώγουν τοὺς κόπους μας, καὶ μᾶς πίνουν τὸ αἷμα... Δὲν ἄκουσες 'σσοῦ Κορφοῦς τί ἔκαμαν!

—Καὶ τί φταίει αὐτός;... Αὐτὸς δὲν ἦτον ἐκεῖ, γιὰ νὰ ξεύρη τί ἔκαμαν οἱ Ἑβραῖοι!

—Αὐτὸς δὲν ἦτον;... Παντοῦ βρίσκονται αὐτοί, κ' εἰς ὅλα εἶναι μέσα... φτάν' ἡ χάρη τους!

*

**

Τὴν ἐπαύριον ἦλθεν εἰδησις ὅτι ὁ ὄχλος τῆς Κερκύρας εἶχε παρεκτραπῆ εἰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν Ἑβραίων. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἡ ὀχλαγωγία εἶχε φθάσει εἰς βαθμὸν λίαν ἐπίφοβον. Τὴν ἄλλην ἡμέραν αἱ εἰδήσεις ἔλεγον ὅτι ἐνεργεῖται ἀνάκρισις ἰσχυρά. Τὴν ἐπομένην, ὅτι ἐξητάσθη τὸ πτώμα τῆς σφαγείσης κόρης, καὶ εὐρέθη ὅτι ὅλον τὸ αἷμά της εἶχε ροφηθῆ δι' ἄλλοκότου μεθόδου, δι' ἀπειραγίθμων ἐντομῶν καὶ κοπίδων.

Τὴν ἐπιούσαν αἱ εἰδήσεις ἔφερον ὅτι συνελήφθησαν τινές, ὡς ὑποπτοὶ, ὅτι ἡ ἐξουσία μετὰ μεγάλης δυσκολίας κρατεῖ τὴν τάξιν... Ὑστερον ἤρχισαν ν' ἀναγράφονται συγκεχυμένα καὶ ἀντιφατικὰ πράγματα... Ὅτι ἡ νεκρὰ κόρη εὐρέθη ἐφθαρμένη, ὅτι ὁ θάνατός της δὲν προῆλθεν ἐκ σφαγῆς, οὔτε εἶχεν ἐκμυζηθῆ τὸ αἷμα της... Τέλος, ὅτι ἡ κόρη δὲν ἦτον χριστιανή, ἀλλ' Ἑβραία...

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεγράφετο εἰς τὸν τύπον ἡ τελευταία αὕτη πληροφορία, ὁ Λύσανδρος Παπαδιονύσης συναντᾷ τὸν Σάλβον, ὅστις ἐφοβεῖτο πλέον νὰ συχνάζῃ εἰς τὸ καπηλεῖον τοῦ Καρμάνη —ἐπειδὴ ὁ μπαρμπα-Πούπης θὰ ἔσφιγγε πάλιν τοὺς γρόνθους, ἂν τὸν ἔβλεπε— τὸν συνήντησεν εἰς ἓν μικρὸν καφενεῖον εἰς τὸ ἄκρον τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Ὁ Σάλβος, ὅστις ἐκάθητο ἐκεῖ, εἶδε τὸν Λύσανδρον διερχόμενον, ἐσηκώθη, καὶ τὸν ἔκραξε.

— Τί γίνεσαι, βρὲ ψυχῆ;

Ὁ Σάλβος ἀπήντησε μὲ τὴν ἔννοιαν, ὅχι ὅτι ἐφοβεῖτο, ἀλλὰ νὰ, διὰ νὰ μὴ δίδῃ ἀφορμὴν καὶ γίνεται σκάνδαλον, καὶ θόρυβος, δίδει τόπον τῇ ὀργῇ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐξαναφάνῃ αὐτὰς τὰς ἡμέρας εἰς τοῦ Καρμάνη. Ὁ Λύσανδρος τὸν ἐκοίταξε καλά-καλά. Τοῦ ἐφάνῃ ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰσραηλίτου ἔφερε διπλὴν ἔκφρασιν, εἶχε δύο ὄψεις σχεδὸν μαχομένας πρὸς ἀλλήλας. Ἐφαίνετο καὶ εὐχαριστημένος καὶ λυπημένος. Τὰ ὄμματά του συννεφῆ ὑπὸ τὰς ὀφρῦς καὶ περὶ τὰ βλέφαρα, εἶχον ὑγρὸν τι καὶ συννεφῶδες, ἐνῶ τὸ στόμα του σχεδὸν ἐμειδία μετὰ πραότητος.

Ὁ Σάλβος ἤρχισε νὰ τοῦ λέγῃ:

— Εἶδες;... τί σοῦ ἔλεγα ἐγώ;... Δὲν σοῦ εἶχα εἰπεῖ ἄλλοτε ὅτι οἱ Ἑβραῖοι δὲν τὸ κάμνουν αὐτό, πού τοὺς κατηγοροῦν... θυμᾶσαι τί σοῦ διηγούμην;

Ὁ Λύσανδρος ἔμεινε σύννους, προσπαθῶν ν' ἀναπολήσῃ.

— Δὲν σοῦ ἔλεγα ὅτι ἡ μητέρα μου μιὰ φορά, ἠῦρε ἓνα παιδί χριστιανόπαιδο, πεταμένο στὸ δρόμο;...

— Ποῦ;

— Στὴν Κέρκυρα.

— Ἐ;

— Καὶ ἀμέσως τὸ ἐπῆρε, καὶ τὸ παρέδωκε στὴ δημορχία γιὰ νὰ τὸ στείλουν στὸ βρεφοκομεῖο, ἢ νὰ τὸ δώσουν σὲ παραμάννα;... Ἄν ἦτον ἀλήθεια αὐτὸ πού τοὺς κατηγοροῦν, τοὺς Ἑβραίους, ἡ μητέρα μου δὲν θὰ παρέδιδε τὸ παιδί ἐκεῖνο στὴ δημορχία, ἀλλὰ...

Ὁ Λύσανδρος ἐνθυμήθη τότε ὅτι, πρὸ πολλοῦ καιροῦ, ἴσως πρὸ δύο ἐτῶν ἢ τριῶν, εἶχε γίνῃ πραγματὶ ἡ ὁμιλία αὐτὴ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σάλβου. Ἀλλ' ἐνθυμήθη ἐπίσης καὶ ποίαν ἀπάντησιν εἶχε δώσει τότε αὐτὸς εἰς τὸν Σάλβον. Εἶχεν ἀποκριθῆ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τεκμήριον, καὶ τοῦ εἶχεν ἀναπτύξει πῶς δὲν εἶναι.

— Τί θὰ πῆ; εἶχεν ἐρωτήσει ὁ Σάββας.

— Τεκμήριον θὰ πῆ, δὲν εἶναι βεβαία καὶ ἀσφαλῆς ἀπόδειξις, πὺν νὰ μὴν ἀφήνη ἀμφιβολίαν... Διότι μένουν πολλὰ τὰ κενά, καὶ ἐνδοιασμοί, καὶ ἀντιρροήσεις.

— Ντούγκουε*, +++ δὲν καταλαβαίνω...

— Νά, διὰ νὰ καταλάβης· δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ μητέρα σου εὔρεν ἕνα χριστιανόπαιδο πεταμένο, κ' ἔσπευσε νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν δημαρχίαν· καὶ εἶναι πολὺ ἀξιέπαινος, διότι τὸ ἔκαμε... Πλὴν αὐτὸ τὸ ἔθιμον τῆς σφαγῆς χριστιανοπαίδων παρ' Ἑβραίους², ἂν ἀληθεύῃ — ἐγώ, ὅπως σοῦ εἶπα δὲν πιστεύω ποτὲ ν' ἀληθεύῃ, καὶ τοῦτο χάριν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ — ἂν ἠλήθευε, θέλω νὰ εἶπω, πρῶτον δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζῃ πῶς γίνεται καὶ πότε γίνεται ὅλος ὁ Ἑβραϊκὸς λαός, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, δευτερον, ἂν ἐγένετο, θὰ ἐγένετο, ὅπως λέγει ἡ πρόληψις ἢ ἡ φήμη, ἢ τέλος πάντων ὁ θρῦλος, ὁ μῦθος αὐτός, περὶ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, καὶ τοῦτο, κατ' ἐντολήν, καὶ διὰ κλήρου, ἢ ὅπως ἄλλως· καὶ προσέτι, ὄχι συχνά, ἀλλ' εἰς τακτὰς ἐποχάς· καί, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, μία Ἑβραία ἥτις θὰ εὔρισκε ἕνα χριστιανόπαιδον ἐκτεθειμένον εἰς τὸν δρόμον καὶ θὰ τὸ παρέδιδεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, θ' ἀπετέλει, τὸ γεγονὸς αὐτό, βεβαίαν ἀπόδειξιν ἠδύνατο μάλιστα νὰ εἶναι ἀπλῶς «στάκτη στα μάτια». Θὰ εἴπῃς ὅτι ὑπάρχει ἄρα κακοβουλία ἐκ μέρους τινός, ὅστις θ' ἀνέλυνεν οὕτω τὸ πρᾶγμα. Δυστυχῶς ἡ φήμη αὕτη, ὁ θρῦλος ἢ λαϊκὴ πίστις αὕτη, ὑπάρχει, μεταδιδόμενη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, καὶ ὁ ἐπιχειρῶν ἢ ἀναλύων ἢ ὁ συλλογιζόμενος οὕτω καὶ ζητῶν βεβαίαν ἀπόδειξιν, εὔρισκεται εἰς τὴν δυσχερῆ ταύτην θέσιν, ἀκριβῶς διότι εἶναι ἀμερόληπτος· καθότι, ὅπως εἶπα, ὁ θρῦλος ὑπάρχει, δὲν τὸν ἔπλασα ἐγώ οὔτε σὺ ἢ ἄλλος. Καὶ εὔρισκεται εἰς τὴν δυσχερῆ ταύτην θέσιν ἀκριβῶς διότι ἐπιθυμῆ νὰ εὔρῃ βεβαίαν ἀπόδειξιν, νὰ πεισθῇ ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι μῦθος. Πρὸς τὸ παρόν, ὅπως ἔχουσι τὰ πρᾶγματα, μόνον ****.

— Δι' αὐτὸ σοῦ ἐπαναλαμβάνω ὅτι τὸ ἀνόσιον αὐτὸ ἔθιμον, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τοὺς Ἑβραίους, εἶναι μῦθος — καὶ εἶθε νὰ εἶναι μῦθος. Λοιπὸν...

— Λοιπὸν; εἶπε καὶ ὁ Λύσανδρος.

— Λοιπὸν, ἐπανελάβεν ὁ Ἰσραηλίτης, τί σοῦ ἔλεγα... Ὅχι μόνον αὕτη ἡ μικρὴ κόρη, τὴν ὁποίαν ἠῦραν σκοτωμένην εἰς τὴν Κέρκυραν δὲν εἶχε σφαγῆ ἀπὸ Ἑβραίους διὰ νὰ τῆς πάρουν τὸ αἶμα, ἀλλὰ αὕτη ἡ κόρη δὲν ἦτον χριστιανή.

— Ἀλλὰ τί ἦτον; ὑπέλαβεν ὁ Λύσανδρος· ἀληθεύει λοιπὸν ὅτι ἦτον Ἑβραιοπούλα;

— Ναί, ἦτον Ἑβραιοπούλα, καὶ τὴν εἶχαν σκοτώσει χριστιανοί, ἀπήντησε μετὰ πάθους ὁ Σάλλβος, ὄχι διὰ χριστιανικοὺς σκοποὺς βέβαια, προσέθηκε μὲ πικρὰν ἔκφρασιν.

— Τί θέλεις νὰ πῆς;

— Ναί, ἦτον ἡ Ρουμπίνα, ἡ ἀνηψία μου, τὸ πουλάκι μου, εἶπεν αἰφνης ὁ Σάλλβος... τὴν εἶχαν βιάσει καὶ τὴν ἐσκότωσαν, πὺν νὰ κρεμαστοῦν ἀνάποδα!...

*

**

Καὶ ἡ φωνὴ του ἐπνίγη ἀπὸ τὰ δάκρυά του, ἔβγαλε τὸ μανδῆλι ἀπὸ τὴν τσέπην του, καὶ ἤρχισε νὰ σπογγίζῃ τὰς παρειάς του. Ὁ Λύσανδρος ἐστάθη ἐπὶ τινα δευτερόλεπτα, ἐν ἄκρῳ ἀπορία καὶ ἀμηχανία. Δὲν ἤξευρε τί νὰ σκεφθῇ. Καὶ ἐν ἀκαρεῖ, πλεῖσται ἀντιφατικαὶ ἰδέαι, ἀσυνάρτητοι, συγκρουόμενοι, μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλας, συνέρρευσαν εἰς τὸν ἐγκέφαλόν του.

«Τί νὰ πιστεύσῃ κανεῖς; Προχθὲς ἀκόμη ἦτον Ρωμηοπούλα, σφαγεῖσα καὶ αἱμορροφηθεῖσα ἀπὸ Ἑβραίους, καὶ σήμερον εἶναι Ἑβραιοπούλα, βιασθεῖσα καὶ φονευθεῖσα ἀπὸ Ρωμηούς... Πῶς τόση τύφλωσις!... Πόθεν τόση ἀντίφασις;... Ἀπὸ κακίαν ἐπιστεύθη τὸ πρῶτον, ἢ ἀπὸ

² Ἡ ἀπέχθεια γιὰ τοὺς Ἑβραίους ἔχει ρίζες παλαιότατες – ἀπὸ καταβολῆς σχεδόν, τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Οἱ Ἑβραῖοι στάθηκαν πάντα οἱ «ἄλλοι» - θρησκευτικά, κοινωνικά, οικονομικά. Ἐγιναν οἱ ἀποδιοπομπαῖοι τράγοι, τὰ ἐξίλαστήρια θύματα, οἱ «αἰτίου» κάθε συμφορᾶς, κάθε καταστροφῆς, κάθε ἥττας, κάθε ἐπιδημίας (ἀκόμα καὶ πῶς πίνουν τὸ αἶμα τῶν χριστιανόπαιδων τὸ Πάσχα κατηγορήθηκαν!)

κακήν επίδρασιν ἀπεδείχθη τὸ δεύτερον; Ἡ ἀνάκρισις φωτίζει τὰ σκοτεινά, ἢ σκοτίζει τὰ φωτεινά;... Οἱ Ἑβραῖοι προσκυνοῦν τὸν Ἰεχωβά καὶ τὸν Χρυσοῦν Μόσχον, ἢ οἱ Χριστιανοὶ δουλεύουν Θεὸν καὶ Μαμωνᾶν; Τί νὰ εἶναι;.. Τί νὰ συμβαίνει;... Δὲν ἐδόθη εἰς τοὺς ἀμυήτους νὰ τὰ γνωρίζουν αὐτά... Ποτὲ δὲν θὰ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν.»

Ἐντοσοῦτω τὰ δάκρυα τοῦ Σάλβου ἦσαν δάκρυα. Δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπη τις ἂν ἦσαν φώκης ἢ κροκοδείλου, πλὴν ὅπωςδήποτε ἦσαν δάκρυα. Ὁ Λύσανδρος ἐστάθη, τὸν ἐκοίταξε καὶ πάλιν ἐν συμπεράσματι καθ' ἑαυτὸν εἶπε:

«Μήπως οἱ Ἑβραῖοι δὲν εἶναι ἄνθρωποι; Ἴδου ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κλαίει.

(Ἄνολοκλήρωτο)

(Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Ἄπαντα*, κριτική έκδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, τόμος Δ', Δόμος, Αθήνα 1985, σσ. 367-380

<http://www.papadiamantis.org/index.php/works/58-narration/400-04-50-o-antiktypos-toy-noy-1910>)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

1. α) Σε ποια εθνική/θρησκευτική ομάδα ανήκουν τα κεντρικά πρόσωπα των παραπάνω λογοτεχνικών κειμένων (Γεφτουσένκο, Μπρεχτ, Παπαδιαμάντη);
β) Αντιπροσωπεύουν τους θύτες ή τα θύματα της ανθρώπινης μισαλλοδοξίας;
2. Ποια στοιχεία του ποιήματος «Μπάμπι Γιαρ» δηλώνουν ότι οι διωγμοί κατά των Εβραίων είναι διαχρονική πρακτική πολλών κοινωνιών εις βάρος τους;
3. Ποια εκφραστικά μέσα τονίζουν την οργή, την κραυγή διαμαρτυρίας του ποιητικού προσώπου στο ποίημα του Γεφτουσένκο; Είναι δικαιολογημένη κατά τη γνώμη σας, και γιατί;
4. Ποια είναι η στάση του ποιητή απέναντι σε όσους εκτελέστηκαν/διώχθηκαν από τους αντισημίτες και ιδιαίτερα απέναντι στα θύματα του Μπάμπι Γιαρ; Καταγράψτε τις φράσεις που την αποδίδουν (προσέξτε ιδιαίτερα τις «λυρικές» αποστροφές: *του Απρίλη το κλαράκι, η βοή της άνοιξης, το θρόισμα των αγριόχορτων* κτλ.).
5. Ποιον αντίκτυπο έχει στην ψυχή του ποιητή Γεφτουσένκο η συμπεριφορά των αντισημιτών, με βάση τους παρακάτω στίχους; Τι υποδεικνύουν οι στίχοι αυτοί για το ζήτημα της προσωπικής ευθύνης;

«Και είμαι εγώ,
σαν πνιχτή, δίχως ήχο, κραυγή,
πάνω από τους χιλιάδες θαμμένους.
Εγώ είμαι –
καθένας από τους εκτελεσμένους γέροντες.
Εγώ είμαι –
καθένα από τα εκτελεσμένα παιδιά.
Τίποτα μέσα μου
δεν πρόκειται να το ξεχάσει αυτό!»

6. Ο ποιητής Γεφτουσένκο δεν ήταν εβραϊκής καταγωγής. Τι θέλει να δηλώσει ταυτίζοντας τον εαυτό του με τους Εβραίους; Ποιο ανθρώπινο καθήκον αναδεικνύει η στάση του για τον καθένα από εμάς;
7. Να συσχετίσετε το ύφος στα ποιήματα του Γεφτουσένκο και του Λειβαδίτη («Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος») με το περιεχόμενό τους: ποιους τρόπους χρησιμοποιούν οι ποιητές για να διεγείρουν τη συνείδηση των αναγνωστών τους; (Να εξετάσετε κυρίως τη λειτουργία των εγκλίσεων και τη χρήση των γραμματικών προσώπων).
8. Πώς πρέπει να εννοήσουμε τον σύνδεσμο «αν» στο συγκεκριμένο ποίημα του Λειβαδίτη: ως υποθετικό ή τελικό σύνδεσμο (*για να λέγεσαι άνθρωπος...*); Τι μήνυμα στέλνει στον αναγνώστη ο ποιητής με τη δεύτερη σημασία; Εξετάστε ανάλογα και την επανάληψη της προσωπικής ανωνυμίας «εγώ» στο ποίημα του Γεφτουσένκο.
9. Ποια συναισθήματα σας γεννά η στάση του ποιητικού προσώπου, έτσι όπως εκτίθεται στο ποίημα του Μπάμπι Γιαρ; Ποια θα ήταν η δική σας στάση σε παρόμοια περίπτωση;

10. Πώς ορίζει τον «γνήσιο Ρώσο» ο Γεφτουσένκο στο ποίημά του «Μπάμπι Γιαρ»; Να το σχολιάσετε.
11. α) Στους παρακάτω στίχους ο Γεφτουσένκο αναφέρεται στο πογκρόμ εναντίον των Εβραίων στη Ρωσία το 1906 (βλ. εισαγωγικό σημείωμα). Ποιο ήταν το επιχείρημα των αντισημιτών για την επίθεση που εξαπέλυσαν εναντίον των Εβραίων;

Τώρα νομίζω πως –
ένα αγοράκι στο Μπελοστόκ είμαι.
Το αίμα χύνεται, απλώνεται στο χώμα.
Φωνάζουν οι ταγοί του πιάματος του καπηλειού
βρωμοκοπούν βότκα και κρεμμύδι κομμένο στα δυο.
Είμαι αδύναμος, μ' έχουν κλωστήσει με την μπότα.
Αδίκαια τους φονιάδες παρακαλώ.
Λένε γελώντας δυνατά:
«Βάρα τους οβριούς, σώσε τη Ρωσία!» -

β) Κάντε μια μικρή έρευνα τόσο στο διαδίκτυο όσο και σε βιβλία Ιστορίας και καταγράψτε τα επιχειρήματα που επιστρατεύονται κατά καιρούς προκειμένου να δικαιολογηθούν αντισημιτικές τακτικές και δράσεις. Συζητήστε τις παρατηρήσεις σας σε σχέση και με τους παραπάνω στίχους του Γεφτουσένκο.

12. Η μετάφραση, και ειδικότερα η μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων, είναι την ίδια στιγμή ερμηνεία και δημιουργία μαζί, άρα ο μεταφραστής πρέπει να αποφασίσει: α) μεταξύ των πιθανών ερμηνειών του "νοήματος" ενός κειμένου και β) μεταξύ των τρόπων έκφρασης αυτού του "νοήματος" στη γλώσσα-στόχο (εδώ, στην ελληνική). Δείτε παρακάτω μια διαφορετική μετάφραση του ποιήματος «Μπάμπι Γιαρ» στα ελληνικά από τον Γ. Σοϊλεμεζίδη και συγκρίνετε τις επιλογές των δύο μεταφραστών ως προς τις δύο παραπάνω παραμέτρους με συγκεκριμένα στοιχεία από τις μεταφράσεις τους.

II. Μπάμπι Γιαρ

(Μετάφραση Γ. Σοϊλεμεζίδης)

Πάν' απ' το Μπάμπι Γιαρ μνημείο δεν υπάρχει.
Απότομη χαράδρα, σαν επιτύμβιο κακοφτιαγμένο.
Μπήκαν στη γη, και με τιμές εγκληματίες και
πολέμαρχοι,
Αλλά ο λάκκος τεράστιος χιλιάδων Εβραίων,
έμεινε βουβαμένος.
Εδώ, μου φαίνεται πως είμαι Ιουδαίος.
Να, οδοιπορώ στην Αίγυπτο των φαραώ,
Ενώ ιδού εκπνέω Εσταυρωμένος,
και μέχρι τώρα πάνω μου ουλές καρφιών.
Νομίζω πως ο Ντρέιφους, είμαι 'γω.
Η εχθρική προδιάθεση ο καταδότης μου κι ο δικαστής.
Για τα σίδερα με πάνε σαν κοινό κακούργο.
Έπεσα στην παγίδα, είμαι περικυκλωμένος,
κυνηγημένος και συκοφαντημένος.
Κι οργισμένες κυράτσες με φαρμαλάδες και δαντέλες
χώνουν στο πρόσωπό μου τις ομπρέλες.
Μου φαίνεται πως είμαι αγόρι από το Μπελοστόκ.
Τρέχει το οινόπνευμα και ρέει το αίμα περισσό.

Ασχημονούν οι θαμώνες του μπάγκου της ταβέρνας,
μυρίζουν βότκα και κρεμμύδι μισό – μισό.
Με τις μπότες τους μ' έφεραν σε ακινησία.
Τους μπροστάρηδες του πογκρόμ ικετεύω ματαίως.
Υπό το χάχανο: “Χτύπα Ιούδες, σώσε τη Ρωσία!”

[...]

Μου φαίνεται: είμαι η Άννα Φρανκ,
λεπτή σαν του Απρίλη το κλαδάκι.
Τις μέρες άγριες μετρώ,
με το στυλό στο χέρι.
Εδώ και δυο χρόνια κρύβομαι σ' ένα κλουβάκι.
Μου αρπάξανε τη γη και τη ζωή.
Απαγορεύεται ο ουρανός, δεν γίνεται να νιώθω αεράκι.
Αλλά και επιτρέπονται πολλά: γίνεται στο σκοτεινό
κελί μας, με τρυφερότητα ν' αγκαλιαστούμε.
Έρχεται κάποιος;
Μη φοβάσαι! Είναι το βουητό της άνοιξης που έρχεται.
Αγκάλιασέ με πιο σφιχτά.
Και μην τρομάξεις.
Σπάνε την πόρτα;
Όχι, σπάει ο πάγος στο ποτάμι...
Πάν' απ' το Μπάμπι Γιαρ των αγριόχορτων η θροή.
Σαν δικαστές κοιτάνε τα δέντρα αυστηρά.
Τα πάντα με σιωπή φωνάζουν,
και το καπέλο βγάζοντας,
νιώθω πως τα μαλλιά μου ασπρίζουν αργά.
Κι ο ίδιος είμαι σαν άηχη ασταμάτητη κραυγή,
πάν' απ' των χιλίων χιλιάδων ενταφιασμένων.
Είμαι του κάθε εδώ τουφεκισμένου γέρου η οργή.
Είμαι το κάθε παιδί τουφεκισμένο.
Τίποτα μέσα μου δεν μπορεί να ξεχάσει αυτό!
Η “Διεθνής” να βροντά σαν δυναμίτης,
όταν για πάντα θα θαφτεί
ο τελευταίος πάνω στη γη αντισημίτης.
Αίμα εβραϊκό δεν έχει το δικό μου αίμα.
Αλλά τον δρόμο που κρατάω είναι ίσιος:
Εβραίος είμαι για αντισημίτες,
γι' αυτό και είμαι Ρώσος γνήσιος!

13. Καταγράψτε σε δύο στήλες αντικριστά τις δύο μεταφράσεις και εντοπίστε τις μεταξύ τους διαφορές στην απόδοση των στίχων του ρώσου ποιητή. Ποια από τις δύο μεταφράσεις σας φαίνεται πιο κοντά στο πνεύμα του ποιήματος του Γεφτουσένκο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
14. Ποια κατάσταση βιώνει η ηρωίδα του Μπρεχτ στο μονόπρακτο «Η Εβραία» και πώς την ερμηνεύει, τι σκέψεις κάνει; Ποια είναι η κύρια έγνοια της και τι δείχνει αυτό για τον χαρακτήρα της;
15. Πώς αποδίδεται η ψυχολογική κατάσταση της ηρωίδας στο μονόπρακτο του Μπρεχτ: συναισθηματικά ή ψύχραιμα; Σχολιάστε το αναζητώντας στοιχεία για το γενικότερο ύφος των έργων του Μπρεχτ.

16. Με ποιον τρόπο εκφράζεται το δραματικό στοιχείο στην «Εβραία» του Μπρεχτ; Σε τι διαφέρει από ένα τυπικά λογοτεχνικό κείμενο; (Επιχειρήστε να μεταγράψετε το μονόπρακτο σε διήγημα για να το διαπιστώσετε).
17. Πώς βιώνει η Ιουδήθ στην πράξη το αντισημιτικό μένος που έχει αρχίσει να εξαπλώνεται στη Γερμανία όπου ζει με τον άντρα της; Πώς αυτό επηρεάζει τη σχέση της με τον άντρα της; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία του κειμένου.
18. Ποιες πτυχές της κατάστασης αυτής αποδίδει η ηρωίδα στο ναζιστικό καθεστώς και ποιες στη στάση των προσώπων του κοινωνικού της περιγυρού; Έχει νόημα αυτή η διάκριση και τι υποδεικνύει;
19. Πώς συμπεριφέρεται ο κοινωνικός περίγυρος της Ιουδήθ; Εντοπίστε φράσεις μέσα στο κείμενο που αποδίδουν ή υπαινίσσονται τη στάση αυτή.
20. Με ποιον τρόπο σχετίζεται το παρακάτω κείμενο του γερμανού ιερέα Μάρτιν Νίμελερ, γραμμένο το 1937, με το συγκεκριμένο μονόπρακτο;

Στην αρχή ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους.
 Δεν ήμουν Εβραίος και δεν φώναξα.
 Μετά ήρθαν να πάρουν τους κομμουνιστές.
 Δεν ήμουν κομμουνιστής και δεν φώναξα.
 Έπειτα ήρθε η ώρα των σοσιαλδημοκρατών.
 Δεν ανήκα σ' αυτό το κόμμα και δεν έβρισκα λόγο να διαμαρτυρηθώ.
 Ακολούθησαν οι ομοφυλόφιλοι.
 Ούτε κι αυτό σκέφτηκα ότι με αφορούσε.
 Στο τέλος ήρθε η σειρά των τσιγγάνων.
 Ούτε και τότε βρήκα λόγια για να εκφράσω την αντίθεσή μου.
 Ο επόμενος στη σειρά ήμουν εγώ.
 Αλλά δεν υπήρχε κανείς για να φωνάξει.

<http://www.alfavita.gr/artro.php?id=5109>

(σχετικό φιλμάκι: <http://www.greektube.org/content/view/28143/2/>)

Περιλαμβάνεται και στο βιβλίο του εκπαιδευτικού της σειράς

Ο λόγος ανάγκη της ψυχής για αυτή την ενότητα

21. Τι διαπιστώνει κανείς από το κείμενο του Νίμελερ για την έκταση που είχαν οι ρατσιστικές διώξεις των Ναζί στην κοινωνία;
22. «Η Εβραία» του Μπρεχτ γράφεται ανάμεσα στα 1935 και 1936, παραμονές της έκρηξης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενός πολέμου που ταυτίστηκε με το Ολοκαύτωμα του εβραϊκού λαού. Τι παρατηρείτε ως προς τις μεθοδεύσεις του χιτλερικού κράτους απέναντι στους Εβραίους; Πώς ξεκίνησαν και πώς αργότερα κλιμακώθηκαν; (Κάντε μια σχετική έρευνα στα βιβλία της Ιστορίας σας και σε άλλες πηγές).
23. Να παρατηρήσετε τις ψυχολογικές αντιδράσεις της Ιουδήθ μέσα από τα όσα λέει στις τηλεφωνικές της συνδιαλέξεις αρχικά αλλά και στον μονόλογο που ακολουθεί, και κατόπιν μέσα από τον διάλογό της με τον άντρα της. Τι παρατηρείτε;
24. «Στην τελική αναμέτρηση της Εβραίας με τον άντρα της δίνεται όλη η ειρωνεία του συγγραφέα για την υποκρισία και τη μικρότητα των ανθρώπων μπροστά στον κίνδυνο». Τεκμηριώστε το.

25. Στο ποίημα της Βακαλό «Πώς έγινε ένας κακός άνθρωπος», η ποιήτρια επιλέγει ένα «πλάνο» για να περιγράψει τη μετατροπή του μικρού καλού ανθρώπου σε κακό. Φανταστείτε στη θέση του «μικρού καλού ανθρώπου» τον σύζυγο της Ιουδήθ. Σε ποιο σημείο του πλάνου της ποιήτριας νομίζετε ότι βρίσκεται αυτός στην αρχή και στο τέλος του μονόπρακτου;
26. Σύμφωνα με τον Μάριο Πλωρίτη, στο έργο του Μπρεχτ «η αντιστροφή» του τελευταίου μέρους –όπου η Εβραία δεν λέει στον άντρα της όσα ‘του είχε πει’ στον μονόλογό της– δεν είναι μόνο ένα δεξιοτεχνικό εύρημα: είναι η δραματική-σαρκαστική αποτύπωση της υποκρισίας από δειλία εκείνων που υποτάζονται στο καθεστώς του τρόμου και της υποκρισίας από οίκτο εκείνων που φεύγουν για λυτρωθούν απ’ τη σιωπή που έχει επιβάλει παντού ο τρόμος, αλλά **σωπαίνουν κι εκείνοι** και δεν λένε στους συμβιβασμένους τις πύρινες αλήθειες για κείνους και για τον εαυτό τους». Συμφωνείτε με την πιο πάνω θέση; Εσείς πώς δικαιολογείτε την απόφαση της Ιουδήθ να μην πει στον άντρα της αυτά που ήθελε πριν να του πει;
27. Στο παρακάτω απόσπασμα από τον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ ο Εβραίος Σάυλοκ, κεντρική μορφή του έργου, εκστομίζει φοβερές αλήθειες για δράσεις εις βάρος των Εβραίων, δράσεις που αποκαλύπτονται και στη σκηνή που παρατίθεται. Πώς τις κρίνετε;

«[...] μ’ έχει εξευτελίσει,
 Μ’ έχει ζημιώσει πάνω από μισό εκατομμύριο,
 – και καθόταν και γελούσε με τη ζημιά που είχα πάθει!
 Πόσες φορές δεν είχε προσβάλει τη φυλή μου;!
 Προσπαθούσε συνέχεια να χαλάει τα παζάρια, που έκανα –
 Τόσους φίλους έχω χάσει απ’ αυτόν!
 Κι εγώ δεν ξέρω με πόσους έχω γίνει εχθρός, εξ αιτίας του!
 Κι όλ’ αυτά γιατί;
 Γιατί είμαι Εβραίος!
 Δεν έχει μάτια ένας Εβραίος;
 Δεν έχει χέρια ένας Εβραίος;
 Σπλάχνα, όργανα, διαστάσεις, αισθήματα;
 Δεν έχει πάθη;
 Δεν χορταίνει με την ίδια τροφή; Ίδια όπλα δεν τον πληγώνουν;
 Ίδιες αρρώστιες δεν τον χτυπούν; Ίδια φάρμακα δεν τον γιατρεύουν;
 Τα ίδια καλοκαίρια με τους Χριστιανούς, δεν τον ζεσταίνουν;
 Οι ίδιοι χειμώνες δεν τον παγώνουν;
 Αν μας τρυνήσετε –τι νομίζετε;– δε θα ματώσουμε;
 Αν μας γαργαλήσετε δε γελάμε;
 Αν μας φαρμακώσετε δεν πεθαίνουμε; – Π ε θ α ί ν ο υ μ ε !
 Άρα, αν μας αδικήσετε...; Θα εκδικηθούμε!
 Αφού είμαστε ίδιοι σ’ όλα τ’ άλλα, είμαστε ίδιοι και σ’ αυτό!
 Τι κάνει ένας Χριστιανός όταν αδικηθεί από έναν Εβραίο;
 Πώς δείχνει την ταπεινοφροσύνη του; με ε κ δ ί κ η σ η !
 Έτσι και ο Εβραίος, όταν αδικηθεί από Χριστιανό,
 θα ακολουθήσει ταπεινά το χριστιανικό παράδειγμα:
 θα εκδικηθεί!
 Την κακία, που μου διδάξατε, θα την κάνω πράξη.
 Θα είναι σκληρό για μένα,
 αλλά θα τον ξεπεράσω τον δάσκαλό μου!»

(μτφρ. Σπύρος Ευαγγελάτος)

- 28. α)** Θα μπορούσε ο μονόλογος του Σάυλοκ να αποτελεί συνέχεια του μονολόγου της Ιουδήθ στο έργο του Μπρεχτ; Ποιες αναφορές στο μπρεχτικό κείμενο μπορούν να το στηρίξουν;
- β)** Σε ποια σημεία συμπίπτει το παράπονο που ξεχειλίζει μέσα από τα λόγια του Σάυλοκ με το παράπονο που εκφράζει στον τελευταίο διάλογο ο Σάλβος προς τον Λύσανδρο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη «Ο αντίκτυπος του νου»;
- 29.** Στον μονόλογο της «Εβραίας» του Μπρεχτ αλλά και στο ποίημα του Γεφτουσένκο δίνονται έμμεσα αρκετές πληροφορίες για τους διωγμούς των Εβραίων στην εποχή που γράφονται τα δύο έργα (παραμονές της έκρηξης και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου). Να τις επισημάνετε και να ανασυνθέσετε την εικόνα της εποχής στην οποία αναφέρονται (επικυρώστε την εικόνα ανατρέχοντας στα βιβλία σας της Ιστορίας και συναφείς πηγές).
- 30.** Ποια στάση υιοθετεί ο μη Εβραίος Γεφτουσένκο απέναντι στις διώξεις των Εβραίων και ποια ο μη Εβραίος σύζυγος της Ιουδήθ; **α)** Συγκρίνετε τις δύο συμπεριφορές και σχολιάστε τις. **β)** Πώς συνομιλεί το ποίημα του Λειβαδίτη «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» με τις δύο αυτές στάσεις;
- 31.** Να συσχετίσετε το ποίημα του Λειβαδίτη με το ποίημα του Γεφτουσένκο και τον θεατρικό μονόλογο του Μπρεχτ ως προς τον τρόπο που θέτουν το ζήτημα της προσωπικής ευθύνης, της στάσης του καθενός μας, απέναντι στις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιών.
- 32.** Συνδυάζοντας αυτά τα λογοτεχνικά έργα (Γεφτουσένκο, Μπρεχτ, Λειβαδίτη), ποιο «κείμενο αρχών» για τον άνθρωπο προκύπτει;
- 33.** Πώς δικαιολογείται, κατά τη γνώμη σας, ο απόλυτος χαρακτήρας των διακηρύξεών του Γεφτουσένκο, του Μπρεχτ και του Λειβαδίτη;
- 34.** Τι φαίνεται να είναι η ποίηση, η πράξη της λογοτεχνίας, για τους παραπάνω δημιουργούς και αγωνιστές; Να συζητήσετε πώς συνδυάζεται στα έργα τους η ηθική του πολίτη με την ιδιότητα του καλλιτέχνη και του πνευματικού ανθρώπου. Με ποιους άλλους δημιουργούς της ενότητας συναντώνται απ' αυτήν την άποψη;
- 35.** Ποια είναι τα βασικά πρόσωπα του διηγήματος του Παπαδιαμάντη «Ο αντίκτυπος του νου»;
- 36.** Τι παρατηρείτε ως προς τον τύπο του αφηγητή και τις αφηγηματικές τεχνικές (περιγραφή, αφήγηση, διάλογος) στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Θεωρείτε ότι ο *συνδυασμός τους* συμβάλλει στην αληθοφάνεια της ιστορίας; Γιατί;
- 37.** Με ποια μέθοδο (αφηγηματική τεχνική) δημιουργεί/σκιαγραφεί τους χαρακτήρες του ο Παπαδιαμάντης; Τι προσφέρει αυτή η τεχνική στους αναγνώστες;
- 38.** Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Παπαδιαμάντης είναι ιδιόμορφη. Σε τι συνίσταται η ιδιομορφία της; (αντλήστε στοιχεία από το συγκεκριμένο διήγημα).
- 39.** Η παρέα που μας περιγράφει ο αφηγητής στον «Αντίκτυπο του νου» αποτελείται από ανθρώπους διαφορετικής φυλής και θρησκευόμενος, οι οποίοι κατά τα φαινόμενα έχουν πολύ καλές σχέσεις. Όμως, ξεχωρίζουν τον Σάλβο αποκαλώντας τον «εκείνος ο Εβραίος»: τι δηλώνει αυτός ο χαρακτηρισμός και σε τι οφείλεται, με βάση το διήγημα;

40. Πώς παρουσιάζεται ο μπάρμπα-Πούπης στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Σε ποιον τύπο ανθρώπου σας παραπέμπει η συμπεριφορά του;
41. Πώς σκιαγραφείται ο χαρακτήρας του Σάλβου στο τελευταίο κομμάτι του διηγήματος (μετά από τις ειδήσεις της Κέρκυρας και την επίθεση του μπαρμπα-Πούπη); Να εντοπίσετε άλλα σημεία στο διήγημα που ενισχύουν αυτή την εικόνα.
42. Ποια τα συναισθήματά σας για τον Σάλβο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη;
43. Ποια στοιχεία δίνουν στο διήγημα «Ο αντίκτυπος του νου» διαχρονική αξία; Με ποιον τρόπο το προσωπικό δράμα ενός ανθρώπου μετουσιώνεται σε πανανθρώπινο; Ισχύει το ίδιο και στα υπόλοιπα κείμενα που εξετάσατε; Να το αποδείξετε με συγκεκριμένα στοιχεία.
44. Ποιο είναι το κοινό σημείο αναφοράς ανάμεσα στην Ιουδήθ και τον Σάλβο, στα κείμενα του Μπρεχτ και του Παπαδιαμάντη, πέραν της εβραϊκής καταγωγής τους;
45. Να συγκρίνετε τη στάση της Ιουδήθ στον μονόλογο του Μπρεχτ και του Σάλβου στο διήγημα του Παπαδιαμάντη απέναντι σε εκείνους που κατατρέχουν το έθνος τους. Ποια στάση θα τηρούσατε εσείς σε ανάλογη περίπτωση; Να το αιτιολογήσετε.
46. Ποιον προβληματισμό εκφράζει στο διηγημά του ο Παπαδιαμάντης; Συμφωνείτε; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
47. Ποιο το «επιμύθιο» του διηγήματος; Να το συσχετίσετε με το απόσπασμα από τον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ.
48. Τι συναισθήματα σας προκαλεί η μορφή του κατατρεγμένου Εβραίου, όπως προβάλλει μέσα από τα λόγια της Ιουδήθ, του Σάυλοκ και του Σάλβου;
49. Πώς συνδέεται το παρακάτω απόσπασμα με τον τίτλο που διάλεξε ο Παπαδιαμάντης για το διήγημά του αυτό; Να αποδείξετε, λαμβάνοντας υπόψη όλη την ιστορία και τους χαρακτήρες που σκιαγραφούνται σε αυτήν, ότι ο τίτλος του διηγήματος έχει ειρωνική χροιά.

«Τί νὰ πιστεύση κανείς; Προχθές ακόμη ἦτον Ρωμηοπούλα, σφαγεῖσα καὶ αἰμορροφηεῖσα ἀπὸ Ἑβραίους, καὶ σήμερον εἶναι Ἑβραιοπούλα, βιασθεῖσα καὶ φονευθεῖσα ἀπὸ Ρωμηούς... Πῶς τόση τύφλωσις!... Πόθεν τόση ἀντίφασις;... Ἀπὸ κακίαν ἐπιστεύθη τὸ πρῶτον, ἢ ἀπὸ κακὴν ἐπίδρασιν ἀπεδείχθη τὸ δεύτερον; Ἡ ἀνάκρισις φωτίζει τὰ σκοτεινά, ἢ σκοτίζει τὰ φωτεινά;... Οἱ Ἑβραῖοι προσκυνοῦν τὸν Ἰεχωβὰ καὶ τὸν Χρυσοῦν Μόσχον, ἢ οἱ Χριστιανοὶ δουλεύουν Θεὸν καὶ Μαμωνᾶν; Τί νὰ εἶναι;.. Τί νὰ συμβαίνει;... Δὲν ἐδόθη εἰς τοὺς ἀμυήτους νὰ τὰ γνωρίζουν αὐτά... Ποτὲ δὲν θὰ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν.»

50. Να σχολιάσετε τις τελευταίες φράσεις του αποσπάσματος: «Δεν ἐδόθη εἰς τοὺς ἀμυήτους νὰ τὰ γνωρίζουν αὐτά... Ποτὲ δὲν θὰ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν». Συμφωνείτε με την άποψη του Λύσανδρου; Ποια, κατά τη γνώμη σας, είναι «η ἀλήθεια» στο συγκεκριμένο διήγημα;
51. Ποια μέσα, που αναφέρονται στο κείμενο του Παπαδιαμάντη, διαμορφώνουν σήμερα την κοινή γνώμη (ή την κοινή «πρόληψη»); Να σχολιάσετε τον ρόλο τους

στη διαστροφή της πραγματικότητας, αντλώντας παραδείγματα από την επικαιρότητα.

52. Έχοντας διαβάσει όλα τα παραπάνω κείμενα (Παπαδιαμάντη, Μπρεχτ, Γεφτουσένκο, Σαίξπηρ), καταγράψτε τα δικά σας συμπεράσματα για τη διαστροφή της πραγματικότητας και τους λόγους που την προκαλούν.
53. Να εξετάσετε τη στάση «των πολλών» και τον ρόλο που παίζουν στα κείμενα που μελετήσατε. **α)** Τι διαπιστώνετε για την ισχύ των ρατσιστικών προκαταλήψεων και συμπεριφορών σε εποχές και κοινωνίες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους; **β)** Τι δείχνουν τα παραπάνω για τους κινδύνους του ρατσισμού και τι υποδεικνύουν για τη στάση, την εγρήγορση όλων μας; Να συζητήσετε τις απόψεις σας.
54. Ποιες σκέψεις κάνετε για τον Άνθρωπο διαβάζοντας τα κείμενα αυτά; Ποιες ανθρώπινες αξίες αλλά και προκαταλήψεις αναδεικνύουν; Παρουσιάστε τες σε δύο παραγράφους αξιολογώντας τες ανάλογα.
55. Με ποιον τρόπο νομίζετε ότι θα αντιμετώπιζε η σημερινή κοινωνία της Κύπρου παρόμοια γεγονότα, όπως αυτά που περιγράφονται στα υπό εξέταση κείμενα; Ποια είναι η δική σας εμπειρία από περιστατικά ρατσιστικής συμπεριφοράς/στιγματισμού και περιθωριοποίησης ατόμων εξαιτίας κάποιων χαρακτηριστικών τους; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας σε κείμενο που να μην υπερβαίνει τις 400 λέξεις.
56. Πώς συμβάλλει, τελικά, η λογοτεχνία στην αγωγή του πολίτη; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας με βάση τα κείμενα όλης της ενότητας.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ξαναγράψτε το ποίημα του Γεφτουσένκο επιλέγοντας μια άλλη ομάδα/μειονότητα που έχει υποστεί ρατσισμό. Εναλλακτικά, μπορείτε να γράψετε ένα διήγημα.
2. Γράψτε μια ποιητική επιστολή προς τον Γεφτουσένκο κάνοντας έναν νοητό διάλογο με τον ποιητή, στον οποίο θα προβάλλετε τους προβληματισμούς σας για τα όσα θίγει στο ποίημά του. Μπορείτε να αξιοποιήσετε και το ποίημα της Σιμπόρσκα «Στη δύση του αιώνα».
3. Διαβάστε το *Κατηγορώ* του Εμίλ Ζολά και παρουσιάστε στους συμμαθητές σας τόσο το βιβλίο όσο και το παρασκήνιο της συγγραφής του.
4. Το ποίημα του Γιεβγένι Γεφτουσένκο μελοποίησε ο μεγάλος ρώσος συνθέτης Ντμίτρι Σοστακόβιτς και το ενέταξε στη Συμφωνία αρ. 13, που φέρει τον υπότιτλο «Μπάμπι Γιαρ». Ακούστε τη μουσική απόδοση του ποιήματος στον σύνδεσμο <http://www.youtube.com/watch?v=81TX8VPud68>. Σχολιάστε τη μεγάλη απήχηση που είχε το ποίημα, ώστε τελικά να μελοποιηθεί από έναν σημαντικό συνθέτη. Στο τέλος, διαλέξτε τη δική σας μουσική υπόκρουση για την απαγγελία του ποιήματος.
5. Γράψτε την ιστορία του Σάλβου από το διήγημα του Παπαδιαμάντη σαν σύντομη είδηση σε μονόστηλο εφημερίδας.

6. Προσπαθήστε να ολοκληρώσετε το διήγημα του Παπαδιαμάντη «Ο αντίκτυπος του νου» δίνοντας θετική ή αρνητική τροπή στην κατάληξη της ιστορίας. Σκεφτείτε, επίσης, να δώσετε έναν διαφορετικό τίτλο στο διήγημα.
7. Με αφορμή το διήγημα του Παπαδιαμάντη, να συνθέσετε μια δική σας ιστορία με άξονα τον ρατσισμό από προσωπικές εμπειρίες ή την επικαιρότητα.
8. Είσαι δημοσιογράφος σε γνωστή εφημερίδα της εποχής που εκτυλίσσονται τα γεγονότα στο διήγημα του Παπαδιαμάντη. Ο αρχισυντάκτης σου αναθέτει να καλύψεις τα επεισόδια στην Κέρκυρα, από την πρώτη μέρα που ξεσπούν οι ταραχές για τη δολοφονία της κόρης μέχρι την αποκάλυψη της αλήθειας. Γράψε ένα άρθρο 200 περίπου λέξεων για κάθε μέρα, που να μεταφέρει το κλίμα που περιγράφεται στο διήγημα από τις ειδήσεις που έφταναν στην πρωτεύουσα, αρχικά παραποιημένες και διαστρεβλωμένες με πολλή δόση φανατισμού μέχρι τα τελευταία νέα που αναιρούσαν όλα τα προηγούμενα, μεταβάλλοντας ανάλογα και τον τίτλο του.
9. Δοκιμάστε να μεταφέρετε σε πλάγιο λόγο (αφήγηση) τον μονόλογο της Ιουδήθ καταγράφοντας παράλληλα τις κινήσεις της, τις σκέψεις της κτλ.
10. Γράψτε ένα διαφορετικό τέλος για την «Εβραία» του Μπρεχτ, αφού προηγουμένως παρουσιάσετε εντελώς διαφορετικά τον σύζυγο της Ιουδήθ: εντοπίστε τα σημεία όπου διαφαίνεται ο χαρακτήρας του και κάντε τις απαραίτητες παρεμβάσεις στο κείμενο προκειμένου να προκύψει ένας εντελώς διαφορετικός χαρακτήρας, πιο δυναμικός και θαρραλέος.
11. Επιχειρήστε να συμπληρώσετε το περιεχόμενο του διαλόγου ανάμεσα στην Ιουδήθ και τους συνομιλητές της στην άλλη γραμμή του τηλεφώνου. Φροντίστε να τηρήσετε τις λεπτές αποχρώσεις ανάμεσα στους διαλόγους, καθώς πρόκειται για διαφορετικά άτομα τα οποία συνδέονται με διαφορετικό τρόπο το καθένα με την ηρωίδα. Ανεβάστε το καλύτερο ολοκληρωμένο σενάριο στη σκηνή.
12. Γράψτε ένα κείμενο, είτε πεζό είτε μονόπρακτο, στο οποίο θα αφηγείστε μια τυχαία συνάντηση στον δρόμο που είχε η Ιουδήθ με κάποιο πρόσωπο του «φιλικού» της περιβάλλοντος λίγες μέρες πριν πάρει την απόφασή της να φύγει. Φροντίστε να αποτυπώνεται στο κείμενο **η υποκρισία που προκύπτει από τη δειλία** όσων υποτάσσονται στο καθεστώς του τρόμου, αλλά και **η υποκρισία από οίκο** εκείνων που φεύγουν για να λυτρωθούν από την κατάσταση που έχει επιβάλει ο τρόμος. Επιλέξτε ποια πράγματα θα διατυπωθούν ρητά και ποια θα υπονοούνται, τον τόνο της συνομιλίας (θα μιλάνε σύντομα, διεξοδικά, συνομωτικά;), καθώς και τις αντιδράσεις των δύο προσώπων (ψύχραιμες, συναισθηματικές, ψυχρές;).
13. Η «Εβραία» θα ανέβει από μια ομάδα συμμαθητών σου στη σκηνή κι εσύ έχεις αναλάβει τον ρόλο του σκηνοθέτη. Γράψε σκηνοθετικές οδηγίες (κινήσεις, στάσεις του σώματος, τρόπος αντίδρασης, τρόπος ντυσίματος κ.τ.ό.) για το ανέβασμα του έργου με τις οποίες θα βοηθάς τη συμμαθήτριά σου που θα υποδυθεί την ομώνυμη ηρωίδα να κινηθεί πάνω στη σκηνή αλλά και να μπει «στο πετσί του ρόλου». (Προκειμένου να βοηθηθείτε, ακούστε την εκτέλεση του μονολόγου από την Έλλη Λαμπέτη στον σύνδεσμο <http://www.youtube.com/watch?v=yGe7Bds9oow>).
14. Χωριστείτε σε δύο ομάδες: η πρώτη να ψάξει στο διαδίκτυο φωτογραφίες από παραστάσεις του έργου του Μπρεχτ «Η Εβραία» τόσο στην Ελλάδα όσο και στο

εξωτερικό. Η δεύτερη να αναζητήσει είτε στο διαδίκτυο είτε σε λευκώματα τέχνης πορτρέτα γυναικών που θα μπορούσαν να αποδίδουν την Εβραία Ιουδήθ την εποχή που διαδραματίζεται το μονόπρακτο (Μεσοπόλεμος). Στη συνέχεια, κάντε μια επιλογή και πλαισιώστε το κείμενο του Μπρεχτ με εικόνες για μια υποθετική δική σας έκδοση του έργου. Διάλεξτε την πιο ταιριαστή φωτογραφία-πορτρέτο για το εξώφυλλο της έκδοσής σας.

15. Ακούστε στον παρακάτω σύνδεσμο από τη Μαρία Φαραντούρη το τραγούδι «Σαν τον Μετανάστη» σε στίχους του Λευτέρη Παπαδόπουλου (που δίνονται εδώ) και συσχετίστε το με το έργο του Μπρεχτ «Η Εβραία»:

Σαν τον μετανάστη

Σαν τον μετανάστη στη δική σου γη
μέρα νύχτα λύνεις δένεις την πληγή
κι όλα γύρω ξένα κι όλα πετρωμένα
και δεν ξημερώνει να 'ρθει χαραυγή

Στράγγισε η ζωή σου που αιμορραγεί
κάθε ώρα τρόμος πόνος και κραυγή
και σ' ακούν οι ξένοι κι ο αδερφός σωπαίνει
αχ δεν είναι άλλη πιο βαθιά πληγή

Σύρμα κι άλλο σύρμα και χοντρό γυαλί
μάτωσε ο ήλιος την ανατολή
κλαις κι αναστενάζεις λευτεριά φωνάζεις
μα η ελπίδα μαύρο κι άπιαστο πουλί
<http://www.youtube.com/watch?v=5ydtlZ3zH3g>

16. Φτιάξτε ένα εξώφυλλο για μια ανθολογία που θα περιελάμβανε όλα τα εδώ συνεξεταζόμενα κείμενα. Το εξώφυλλο μπορεί να είναι και κολάζ.
17. Γράψτε το δικό σας «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» στο οποίο θα ενσωματώσετε τα όσα αποκομίσατε από όλα τα κείμενα που εξετάστηκαν εδώ για το θέμα της τιμής και της αξιοπρέπειας σε σχέση με το δράμα των «άλλων».
18. Στο ποίημα της Σιμπόρσκα «Στη δύση του αιώνα», απόσπασμα του οποίου παρατίθεται πιο κάτω, γίνεται ένας πικρός απολογισμός του 20^{ου} αιώνα, όπου καταγράφεται με επώδυνη συνείδηση το ανεκπλήρωτο των ανθρώπινων ιδανικών:

[...] Ο καθένας που σχεδίαζε να απολαύσει τον κόσμο
είναι τώρα αντιμέτωπος
με μιαν αποστολή χωρίς ελπίδα.
Η βλακεία δεν είναι διασκεδαστική.
Η σοφία δεν είναι χαρούμενη.
Η ελπίδα
δεν είναι πια εκείνο το κοριτσάκι
κ.λπ., αλίμονο.
[...]
«Πώς θα ζήσουμε;», κάποιος με ρωτάει
σ' ένα γράμμα.
Είχα στον νου μου να του κάνω
την ίδια ερώτηση. [...]

- α) Ποιο από τα υπό εξέταση κείμενα, κατά την προσωπική σας άποψη, δίνει πιο ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα της Συμπόρσκα «Πώς θα ζήσουμε;»
- β) Δείτε τι λέει για το θέμα ο Χάουαρντ Ζην, γνωστός ιστορικός, πολιτικός ακτιβιστής, συγγραφέας και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης στη Μασσαχουσέτη (το απόσπασμα προέρχεται από το βιβλίο του *Ιστορία του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών* στη διασκευασμένη του εκδοχή σε κόμικ). Συμφωνείτε με την άποψή του; Γράψτε σε ένα κείμενο των 300-400 λέξεων τις δικές σας θέσεις για το θέμα, έχοντας υπόψη σας τα όσα προκύπτουν από τα συνεξεταζόμενα εδώ κείμενα αλλά και από τις προσωπικές σας εμπειρίες.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΥΠΟΥ PROJECT

1. Αναζητήστε και διαβάστε λογοτεχνικά έργα από την ελληνική και ξένη πεζογραφία που να αναφέρονται στο θέμα της ατομικής ευθύνης απέναντι στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κάντε μια βιβλιοπαρουσίαση μερικών αντιπροσωπευτικών από αυτά στην τάξη.
2. **α)** Συγκεντρώστε στοιχεία για την υπόθεση Ντρέιφους ή για την υπόθεση Λόπες μέσα από το διαδίκτυο και τη βιβλιογραφία. Στη συνέχεια παρουσιάστε τα στοιχεία που συγκεντρώσατε στους συμμαθητές σας, δίνοντας στην παρουσίασή σας τη μορφή αστυνομικού ρεπορτάζ. **β)** Εναλλακτικά, κάντε μια έρευνα στο διαδίκτυο για την απήχηση που είχε η υπόθεση Ντρέιφους στη βιομηχανία του κινηματογράφου. Βρείτε τις διαφορετικές εκδοχές της υπόθεσης, καταγράψτε την ταυτότητα της κάθε ταινίας, επιλέξτε μία απ' αυτές και, αφού την παρακολουθήσετε, παρουσιάστε την στους συμμαθητές σας.
3. Συγκεντρώστε υλικό με αντισημιτικό περιεχόμενο (προπαγανδιστικές αφίσες, κείμενα, σκίτσα/γελοιογραφίες, φωτογραφίες κτλ.) από τον διωγμό των Εβραίων που ξεκίνησε στη Γερμανία αμέσως μετά την άνοδο του ναζιστικού κόμματος στην εξουσία, τόσο από βιβλία όσο και από το διαδίκτυο. Βρείτε, επίσης, ιστορικές πηγές με το ίδιο θέμα και διοργανώστε μια μικρή έκθεση.
4. Δείτε τις πιο κάτω προπαγανδιστικές αφίσες που κυκλοφορούσαν στη Γερμανία Παράλληλα, συμβουλευτείτε βιβλία Ιστορίας για την κατάσταση που επικρατούσε εκεί μετά την άνοδο του ναζιστικού κόμματος στην εξουσία.
  - α) Ελέγξτε αν η κατάσταση και το κλίμα που περιγράφεται στο έργο του Μπρεχτ αντιστοιχεί στην ιστορική πραγματικότητα.
  - β) Συζητήστε στην τάξη ή καταγράψτε γραπτώς τις απόψεις σας για την επιρροή που μπορεί να έχει πάνω στις μάζες προπαγανδιστικό υλικό αυτού του είδους.

«Ελάτε μικρά μου, πάρτε καραμελίτσες!
Πρέπει όμως να 'ρθείτε μαζί μου».

«Όπως είναι μερικές φορές δύσκολο να
ξεχωρίσεις τα δηλητηριώδη μανιτάρια, έτσι
συνά είναι πολύ δύσκολο να διακρίνεις τους
Εβραίους ως κακοποιούς και εγκληματίες»

Η εβραϊκή μύτη είναι γαμψή. Μοιάζει με το 6.

Ναζιστικό σκίτσο του Εβραίου ως δηλητηριώδους μανιταριού, σε εξώφυλλο βιβλίου για παιδιά και μεγάλους.

Αντισημιτικός οδοδείκτης που απεικονίζει έναν Εβραίο με την ακόλουθη λεζάντα: «Κλέβει την ψυχή και ρουφά το αίμα. Προσοχή! Εβραίος»

(πηγή: Steinfeldt Irena, *How was it humanly possible? A Study of Perpetrators and Bystanders During the Holocaust*, Yad Vashen, Jerusalem 2002)

5. Στη διάρκεια της Ιστορίας θύματα καταπάτησης των δικαιωμάτων τους δεν υπήρξαν μόνο οι Εβραίοι αλλά και πλείστες άλλες ομάδες ανθρώπων (γυναίκες, τσιγγάνοι, έγχρωμοι, μετανάστες, εθνικά σύνολα: π.χ. Αρμένιοι, Παλαιστίνιοι κ.ο.κ.). Συνεργαστείτε σε ομάδες και διαλέξτε κάποια περίπτωση, πρόσφατη ή παλαιότερη. Η κάθε ομάδα να γράψει ή να παρουσιάσει οπτικοποιημένη ή και να δραματοποιήσει μια σύντομη σκηνή που να αφορά ένα συγκεκριμένο περιστατικό στο οποίο να φαίνεται τόσο η θυματοποίηση του ανυπεράσπιστου ανθρώπου όσο και, κυρίως, η στάση των γύρω του στο δράμα που περνά.
6. Εργαστείτε σε δύο ομάδες: η πρώτη να αναζητήσει πρόσωπα από άλλες ιστορίες (καθημερινές, λογοτεχνικές, κινηματογραφικές κτλ.) που θυμίζουν κάποιους από τους «αρνητικούς» ήρωες των πεζών που εξετάσατε (του Παπαδιαμάντη και του Μπρεχτ). Η δεύτερη να αναζητήσει, αντίστοιχα, ήρωες αντίθετους ως προς το ήθος. Συζητήστε στην ολομέλεια τα συναισθήματα που σας προκάλεσαν.

